

TARİXÇİLƏRİN NƏZƏRİYYƏLƏRİNDƏ BESƏT HADİSƏSİNİN TƏTBİQİ VƏ ƏSLİ NÜMUNƏLƏRİ

Təəssüf ki, biz besət (peyğəmbərliyə seçilmə) hadisəsini yalnız onun günü gəldiyində, ildönümündə bir anlıq anıb xatırlayırıq. Günü keçdikdən sonra isə bu əzəmətli hadisə unudulub qəflət pərdəsi arxasında gizlənərək, yaddaşlardan silinir. Halbuki besət hadisəsi Allah Rəsulunun (s) peyğəmbərlik həyatının ilkin fəslindən başlayıb onun kəramət və əzəmətinin sirrini aşkar edən, iman, əqidə və vilayətlə bağlı olan bir hadisədir.

Besət bir başlanğıc nöqtəsi, hər şeydən bixəbər olan insan vicdanına, bəşəriyyətin varlığına təkan verən bir hadisə idi. **Besət** xeyirə, haqqa və gözəlliyə yetişmək üçün həyat qapısının açarı idi. **Besət** insanı içində ədalət və əmniyyətin hökm sürdüyü bir həyata sövq edən hərəkət idi. **Besət** aydın düşüncələrin partlayışı, əbədi ruhaniyyət, yaradıcılıq ruhunun dirçəlişi, azadlıq, bərəkət və səmərə bəxş edən bir əməlin yaratma təşəbbüsü idi. **Besət** insanı sülhə, əmin-amanlığa, fikri və ruhi sağlamlığa çatdıran böyük həyat dastanının ibtidası, ağıl və istedadımıza hərəkət verən bir dirçəlişdir.

Qəlbimizi və fikrimizi özünə məşğul edəcək olan Peyğəmbər (s) besətinin dastanı məhz budur. Başdan-baş kəramət və izzətdən xəbər verən bu hadisə nəzər və diqqətdən uzaq qalmamalıdır, çünki besətin başlanğıcı bizi vicdan yükünə tab gətirməyə və boynumuzda olan səmavi vəzifələri icra etməyə səfərbər edən bir risələtdir. Besət missiyası, dirçəlişin icadı üçün ilahi əmanətə tab gətirmək nəticəsində cahiliyyətin bütün adət-ənənələrinin ilahi dəyərlər ilə əvəz edilməsi, nadanlıq və şirki kökündən çıxarıb atmaqla islami fəzilətin həyata keçirilməsi, insan vicdanının oyanışı, düşüncə və qəlblərin islahatı və yenidən qurulmasıdır.

Bu gözəl həyatın başlanğıcı bizə izzət bəxş etməli, insan bu əzəmət və kəramət hissəsinin təsiri altında öz təfəkkür və qüdrətini inkişaf etdirməlidir. Yəni insan kiçiklikdən və nanəciblikdən böyüklüyə, alicənablığa və məqsədyönlü bir həyata doğru irəliləməlidir. Nübüvvət dastanı başqa dastan və rəvayətlərdən bir çox xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir. Bu dastan, mürsil (Allah və varlığın Yaradıcısı), rəsul (bənzərsiz şəxsiyyət Həzrət Mühəmməd (s)), Sünnə və İslam risələtidir. Lakin bu həqiqi dastandan qorxulu və başqarışdırıcı əfsanələr uydurmaq istəsələr, biz bunu qəbul etmərik.

Bu əzəmətli hadisə və tarixin böyük dirçəlişinin əfsanəvi və inqilabi ruha uyğun olmayan şəkildə tərənnüm edilməsi nəinki bu hadisəyə layiq deyil, hətta adi insan düşüncəsinə belə yaddır. İndi isə besət hadisəsindən bəhs edən rəvayətlər əsasında uydurulan dastanlara nəzər salaq! Lakin biz bununla oxucunun düşüncələrinə nüfuz edərək öz izah və təhlillərimizi zəhinlərə həkk etmək istəmirik. Nəql edilən dastanları olduğu kimi təsvir etməklə mühakimə yürütməyi oxucunun öz öhdəsinə buraxırıq.

İZTİRABLI BİR SƏHNƏ

Süyutinin “əd-Dürrül-Mənsur” adlı təfsirində yazılmışdır:

Əbdürrəzzaq, Əhməd, Əbd ibn Həmid, Buxari, Müslim, İbn Cərir və İbn Ənbari “Müşəf”lərində və İbn Mürdəvəyh, Beyhəqi İbn Şəhab və Urvə ibn Zübeyrdən, o isə möminlər anası Aişədən nəql edirlər ki, Aişə belə nəql etmişdir: “Vəhyin Peyğəmbərə ilk gəlişi həqiqi yuxu və dan yerinin sökülməsi, səhərin doğuşu kimi aydın idi. Bu, Peyğəmbərin Hira dağında xəlvətə çəkildiyi bir vaxtda baş verdi. Peyğəmbər həmişə Hira dağında tənha oturur, axşamlar ibadətlə məşğul olardı. Oradan aşağı enib evə gedər və götürdüyü azuqə ilə geri dönərdi. Sonra isə Xədicənin evinə gedərdi. Belə günlərin birində Hirada Peyğəmbərə vəhy nazil oldu. Vəhy mələyi Həzrətin yanına gəlib dedi: “Oxu!” Həzrət buyurdu: “Oxumaq bacarmıram; bu vaxt mələk məni tutub elə möhkəm sıxdı ki, az qalmışdı ölüm. Sonra məni buraxıb dedi: **“Yaradan Rəbbinin adı ilə oxu. O insanı laxtalanmış qandan yaratdı. Oxu! Sənin Rəbbin ən böyük kərəm sahibidir. O Rəbbin ki, qələmlə yazmağı öyrətdi”**.¹

Peyğəmbər həyəcanlı halda, şiddətli ürək döyüntüləri içində Xuvəylidin qızı Xədicənin yanına gəlib buyurdu: “Üstümə bir şey örtün!” Bir qədər sonra Həzrətin qorxu və həyəcanı yox oldu.

¹ “Ələq”; 1-4

Həzrət, Xədicəyə buyurdu: “Mən canımdan qorxdum”². Xədicə dedi: “Gərək qorxmazdın. Allaha and olsun ki, Allah sənə əziyyət və sıxıntı verməz, çünki sən sileyi-rəhm edirsən (qohumlarla sıx əlaqə saxlayır), sıxıntı çəkir, möhtaclara kömək edir, zəiflərin qeydinə qalır və Allah yolunda (haqq yolunda) çalışırsan”.

Xədicə, Həzrət Peyğəmbərlə yola düşüb əmisi oğlu Vərəqə ibn Nofəl ibn Əbdilüzzanın yanına gəldilər.

Vərəqə cahiliyyət zamanında məsihi olmuş, “İncil” kitabını (Allah istəyən qədərini) yəhudi dilində yazırdı. O, qoca və kor bir kişi idi.

Xədicə Vərəqəyə xitab edərək dedi:

– Ey əmioğlu! Qardaşın oğlunu dinlə.

Vərəqə ibn Nofəl dedi:

– Ey qardaşoğlu! Nə görürsən?

Allah Rəsulu bütün gördüklərini ona nəql etdi. Həzrəti dinləyən Vərəqə belə dedi:

– Allaha and olsun ki, bu Musaya nazil olan həmin Namusdur (mələk Cəbrayıl). Ey kaş, mən onun zamanını dərk edə biləydim və onun yavəri olaydım. Ey kaş, mən sağ olaydım, sənə Məkkədən hicrət etməyini görəydim.

Peyğəmbər buyurdu:

– Onlar mənə çıxardacaqlar?

Vərəqə dedi:

– Bəli!

Sonra əlavə etdi:

– Heç bir kişi sənə (insanlara) gətirdiyini gətirməyib. Nə edim ki, mən bunda iştirak edə bilməyəcəyəm. Əgər bir gün sənə dərk etsəm, sənə ciddiyyətlə kömək edəcək və havadar olacağam”³.

Bu, Peyğəmbərin bəsətini bu şəkildə təsvir edən dastanlardan biri idi. Əgər nəql edilən bu dastanı diqqətlə düşünüb araşdırsaq, burada yəqinlik və mətənatdən əsər-ələmət görmərik, çünki bu dastanla Peyğəmbərin risaləti və hadisənin həqiqi ruhu arasında heç bir uyğunluq yoxdur.

Nəql edilən bu dastan bizə qorxulu və həyəcanlandırıcı bir səhnəni təsvir edir. Bu dastan, mələyi heybətli və qüvvətli bir varlıq kimi təsvir etməklə Peyğəmbəri özünə etimadı olmayan, hər şeydən, hətta özündən belə qafil olub bu heybətli qüvvə və qüdrət qarşısında kiçilərək qorxu və iztirab içində çırpınan bir insan kimi göstərir.

Burada Peyğəmbər, qorxusundan qəlbi titrəyən, canından qorxan adi bir insan kimi qələmə verilmişdir. Bu dastandan belə bir nəticə çıxarmaq olar ki, iztiraba düşən olmuş Peyğəmbər, heyrətlənmiş adamlar kimi “İncil” yazan məsihinin yanına gedir ki, risalətə yetişib-yetişmədiyini ondan eşitsin. Guya peyğəmbərlik nişanələri, bundan əvvəl nazil edilmiş müqəddəs kitablarda zikr edildiyindən o, bunu daha yaxşı izah edə bilərdi.

Halbuki, Həzrətin peyğəmbərlik vaxtı yetişdiyi halda Vərəqənin “Ey kaş mən onun zamanını dərk edə biləydim ...” deməsi də çox təəccüblüdür.

Biz heç də bu fikri qəbul etmirik ki, Allah, ən üstün Peyğəmbərini xüsusi bir risalətlə vəzifələndirsin, amma onun özü bundan bixəbər olsun, yaxud öz peyğəmbərliyini başqalarının – Xədicə və ya Vərəqə – vasitəsilə isbat etsin. Buradan belə nəticəyə gəlmək olar ki, Həzrətin nübuvvəti onun özü üçün aydın olmamış və Allah bu risalət barədə ona heç nə bildirməmişdir.

DİGƏR HEYRƏTLƏNDİRİCİ SƏHNƏLƏR

Tarixçilər bu cür cəfəngiyatlarla kifayətlənməyib insanı heyrətləndirən və şəkə salan, ağıl və həqiqətin ziddinə digər rəvayətlər də nəql etmişlər.

Məsələn, İbn Murdəvəyh yenə də Aişədən belə nəql edir:

“Ramazan ayı Peyğəmbər Xədicə ilə etikafa (tərkidünya olub yalnız ibadətlə məşğul olmağa) çəkildilər. Peyğəmbər etikafdən çıxdıqda, kiminsə ona “Salamun əleykum!” dediyini eşitdi. Xədicə deyir: “Elə bildim

² Təbəri öz “Tarix”ində üç yerdə Peyğəmbərin dilindən Aişədən nəql edir ki, o Həzrət dedi: “Elə qorxmışdım ki, az qalırdım özümü dağdan yerə atım”. c. 3, Əbülqasım Payəndənin tərcüməsi. s. 846 və 849

³ “Bihar”; c. 18, s. 228, rəvayət 71, I bab (“Bəyan”). Yuxarıdakı mətləb Təbərinin “Tarix”indən, c. 3, Əbülqasım Payəndənin tərcüməsindən götürülmüşdür.

ki, onun yanına cin gəlib”. Həzrət buyurdu: “Müjdələr olsun ki, salam xeyirdir”. Ertəsi gün Peyğəmbər Cəbrayılı, iki qanadının biri şərqdə, digəri qərbdə olduğu halda gördü. Peyğəmbər deyir: “İstədim aşağı enib evə qayıdam, Cəbrayilla qarşılaşdım. O, mənimlə elə danışdı ki, ona bağlandım. Cəbrayıl mənə görüş vədəsi təyin etdi. Mən təyin olunmuş vaxtda gəldim. Cəbrayıl qayıtdıqda Mikayılı onun yanında gördüm. O, yerə endi. Mikayıl isə səmadan asılı vəziyyətdə qaldı. Cəbrayıl məni arxası üstə uzandırdı. Qarnımı cırıb oradan bir şey (Allahın istədiyi şeyi) çıxardı və onu qızıl tasda yuyub yenidən yerinə qoyduqdan sonra məni çalxaladı. Daha sonra peyğəmbərlik möhürünü çıxarıb arxama vurdu. Bununla mən hər şeyi dərk etdim.

Bütün bunlardan sonra Cəbrayıl dedi: “Oxu!” Dedim: “Oxumaq bacarmıram”. Bu zaman məni sıxmağa başladı. Elə möhkəm sıxdı ki, ağrının şiddətindən ağlamağa başladım. Sonra yenə “Oxu!” dedi və mən oxumağı bacarana qədər məni buraxmadı”. Sonra Peyğəmbər əlavə etdi: “O gündən unutkanlıq məndən getdi. O vaxt Cəbrayıl məni bir kişi ilə tərəzidə çəkdi. Mən ağır gəldim. Bu iş o vaxta qədər davam etdi ki, məni yüz kişi ilə çəkdi. Mən yenə də ağır gəldim. Bu zaman Cəbrayıl dedi: “And olsun Kəbənin Allahına ki, ümməti Ona itaət edəcək”.

Bu rəvayəti Təbəri bir başqa şəkildə nəql edir:

“Əbuzər Qifari deyir: “Peyğəmbərdən soruşdum: “İlk dəfə peyğəmbərliyini necə yəqin etdin?”

Buyurdu:

“Ey Əbuzər! Mən Məkkədə olanda iki mələk mənim yanıma gəldi. Biri yer üzünə nazil oldu, digəri isə yerlə göy arasında qaldı. Biri o birinə dedi: “Bu odur”.

O biri dedi:

– Bəli, odur.

Dedi:

– Onu bir nəfərlə tərəzidə çək.

O, məni bir nəfərlə tərəzidə çəkəndə mən ağır gəldim.

Sonra o dedi:

– Bunu on nəfərlə çək!

Məni on nəfərlə tərəzidə çəkəndə mən yenə ağır gəldim.

O bunu görüb dedi:

– Yüz nəfərlə çək!

Məni yüz nəfərlə çəkəndə mən yenə ağır gəldim. Onlardan biri digərinə dedi:

– Onun qarnını yar!

Qarnımı yardı. O yenə dilləndi:

– Onun ürəyini çölə çıxar, oradan bir neçə qətrə qan kənara tök!

Bu zaman o birisi dedi:

– Onun qarnını və qəlbini yu.

Bu vaxt sanki ağ pişik formasında olan aramlıq və hüsuru istədi. Onu mənim ürəyimə qoyub qarnımı yenidən tikdilər. Sonra peyğəmbərlik möhürünü iki çiynimin ortasına vurub getdilər. Mən hələ də onları görürəm”⁴.

Göründüyü kimi bu rəvayətdə dəvətin başlanğıcı bir başqa şəkildə nəql edilir. Bu, birinci rəvayətin əksidir, çünki birinci rəvayətdə məsələyə keçməzdən əvvəl, bəhsə başlamaq üçün münasib atmosfer yaratmaq, Peyğəmbəri qorxutmamaq və ona verdiyi vədəyə əməl etməkdən ötrü Cəbrayıl ilk əvvəl Həzrətə salam verir. Belə ki, Cəbrayıl heç kəsin bilmədiyi bir şeyi Həzrətin qarnından çıxarıb çölə atmaq üçün bir dəfə onun sinəsini yarmışdı. Guya peyğəmbərlik bir cərrahiyyə əməliyyatından asılı idi ki, ta o Həzrətin bədəni peyğəmbərliyə münasib olsun və qeyri-təbii şeylər onun bədənindən çıxsın.

Yenə də bilmirik ki, nə üçün Cəbrayıl bu cür sərt bir əmələ əl atmışdır? “Məni boşqab kimi çalxaladılar”.

Məgər Cəbrayıl Peyğəmbərdən xahiş edə bilməzdimi ki, kürəyini açsın, o da peyğəmbərlik (nübuvvət) möhürünü oraya vursun. Daha Peyğəmbəri ağlamaq dərəcəsinə çatdıran qeyri-adi və vəhşi bir hərəkətə nə ehtiyac vardı ki?!

⁴ “Tarixi-Təbəri”nin tərcüməsi; c. 3, s. 883-887

Nəhayətdə əgər söhbət Həzrətin çəkisinin yoxlanılmasından gedirsə, biz bunun fəlsəfə və keyfiyyətini bilmirik!!!

Görəsən, peyğəmbərlə olan bu qeyri-adi rəftar onun peyğəmbərliyini imtahan etmək və gücünü yoxlamaq üçün idi, ya başqa bir şey üçün? Yenə də bu elə qaranlıq bir mövzudur ki, bunun səbəb və dərinliyindən nə peyğəmbərin xəbəri var idi, nə də bizim.

Görəsən, Həzrətin çəkisinin yoxlanılmasının səbəbi bu idi ki, əgər Peyğəmbər xüsusi bir ölçüyə çatmasa, ola bilsin dəvət işində müvəffəq olmayacaq?! Lakin Allah Rəsulunun (s) çəkisi müəyyən dərəcəyə çatdıqda Mikayıl sevincindən fəryad edərək qışqırır. Bu zaman Kəbənin Allahı və Mühəmmədin (s) ümməti də bu cür edir. Həqiqətən, necə də pak və mübarək bir hadisədir?!

QEYRİ-MƏNTİQİ TƏSVİR

Bəzi tarixçilər besət dastanının nəqlində Xədicənin Peyğəmbəri imtahan etməsi ilə bağlı digər bir mətləbi qeyd etmişlər.

Xədicə bunu ona görə edir ki, “O Həzrət, həqiqətən, peyğəmbərdir, ya yox?” sualı barəsində öz fikrini desin və ondan sonra Peyğəmbər qərara gəlsin və işə başlasın.

İbn Əsir və Təbəri öz kitablarında belə yazmışlar:

Cəbrayıl gələn zaman Peyğəmbər Xədicəyə dedi:

– Cəbrayıl indi gəldi.

Xədicə dedi:

– Ayağa qalx və mənim sol dizimin üstündə otur.

Peyğəmbər qalxıb Xədicənin sol dizinin üstündə oturdu. Xədicə soruşdu:

– Onu görürsən?

Peyğəmbər dedi:

– Hə.

Xədicə dedi:

– Gəl mənim sağ dizimin üstündə otur.

Peyğəmbər orada oturdu. Xədicə soruşdu:

– Onu görürsən?

Peyğəmbər cavab verdi:

– Hə.

Xədicə dedi:

– Gəl mənim qucağımda otur!

Peyğəmbər elə də etdi. Xədicə yenə soruşdu:

– Onu görürsən?

Peyğəmbər dedi:

– Hə.

Bu zaman Xədicə başındakı örtüyü çıxardı. Peyğəmbər hələ də onun qucağında oturmuşdu. Xədicə soruşdu:

– Onu yenə görürsən?

Peyğəmbər dedi:

– Yox.

Xədicə dedi:

– Ey əmioğlu! Sevin və şad ol! Allaha and olsun ki, bu mələkdir, şeytan yox”⁵.

Peyğəmbərin bu cür təsviri, nə edəcəyini bilmədiyinə görə Xədicənin rəy və göstərişlərinə təslim olan sadə bir insanı xatırladır. Buradan belə nəticə çıxarmaq olar ki, Xədicə vəhy və risalət işini Həzrət Peyğəmbərdən daha yaxşı bilir. Mələklərin həqiqəti, onların adəti və ya nübuvvət nişanələri haqqında fikir

⁵ “Tarixi-Təbəri”; c. 3. İbn Əsirin “Kamil” əsəri; c. 2, s. 41. “İstiab”ın sahibi də bunu nəql etmişdir.

yürüdür, Peyğəmbər də bunun müqabilində ona itaət edir. Xədicə Peyğəmbərə nazil olanın mələk, yaxud şeytan olduğunu ona xəbər verir, çünki Xədicənin başı açıq olduğu zaman mələyin daxil olmamasını o görür.

TARİXİN DƏQİQ MÜHAKİMƏSİ

Bu cür uydurma rəvayətlər yuxarıda qeyd etdiklərimizlə bitmir. Əvvəldə nəql edilən rəvayətlərin ziddində duran digər bir rəvayətdə deyilir: ““Oxu!” surəsi Peyğəmbərə nazil olan ilk surədir”.

Buxari “Müddəssir” surəsinin təfsirində Əbusələmədən nəql etmişdir ki, deyir: “Cabir ibn Abdullahdan soruşdum: “Quran surələrindən hansı birinci nazil olmuşdur?” Cabir dedi: “Ey libasına örtünüb bürünmüş!” (“Müddəssir”) Əbusələmə dedi: “Eşitdim ki, birinci dəfə “Yaradan Rəbbinin adı ilə oxu!” ayəsi nazil olmuşdur. Cabir dedi: “Mən Peyğəmbərdən eşitdiyimdən başqa heç nə demirəm. Həzrət belə buyurmuşdur: “Hirada olduğum zaman ... dağdan aşağı endiyimdə qarşidan, arxadan, sağımdan və solumdan səslər eşitdim və gördüm ki, o, (mələk) səma ilə yerin arasında, ərşdə oturub. Bu vaxt Xədicənin yanına gəldim və dedim: “Mənim üstümü ört!” Xədicə mənim üstümə su çilədi. Sonra bu ayə nazil oldu: “Ey libasına örtünüb bürünmüş Peyğəmbər! Qalx, qorxut! Öz Rəbbini uca tut!”⁶

Bir rəvayətdə – “Məcməul-Bəyan”da yazıldığı kimi – belə oxuyuruq: “Peyğəmbər buyurdu: “Bir ay Hira dağının yaxınlığında oldum. Sonra dağdan aşağı enib səhraya daxil oldum və qarşidan, arxamdan, sağ və sol tərəflərdən nidalar eşitdim. Sonra başımı yuxarı qaldırdım. Qəfildən onu (Cəbrayılı) havada taxtın üzərində gördüm.

Sonra dedim: “Mənim üstümü örtün!” Sonra mənim üstümə su çilədilər. Sonra Allah-Taala “Ey libasına örtünüb bürünmüş!” surəsini nazil etdi”.

Bir rəvayətdə belə deyilir: “Qorxudan dizlərim əsdi və yerə yıxıldım. Sonra evimə gəlib dedim: “Üstümü örtün, üstümü örtün!” Bu zaman “Ey libasına örtünüb bürünmüş Peyğəmbər! Qalx, qorxut!...”⁷ ayəsi nazil oldu.

Bu rəvayət də əvvəldə nəql edilənlər kimi saxtadır. Biz burada Şeyx Təbərsinin nəzəriyyəsi ilə kifayətlənirik. O deyir: “**Allah, Peyğəmbərinə aydın dəlillərlə və aşkar nişanələrlə söz deyir və Allahdan gələn ilham Allahdan başqasından gələ bilməz. Bu cəhətdən qorxu və nigarançılığın yeri yoxdur**”.

Bu rəvayətlər bəsət həqiqətləri haqda quraşdırılmış dastanlardan nümunələr idi. Biz bunları ona görə nəql etdik ki, tariximizə salınmış bu saxta, qondarma və uydurulmuş əfsanələri tanıyıb dinin əleyhinə olan, onu təhrifə və məhvə sürükləyən bu cür təhlükə ilə mübarizə aparaq və belə rəvayətləri heç bir vəchlə qəbul etməyək.

HƏZRƏT MÜHƏMMƏD (S)

Peyğəmbərin (s) həyatı başdan-başa risalət və məsuliyyətdən ibarət idi.

Bu risalətin nişanə və məfhumları Peyğəmbərin şəxsiyyətindən elə təcəssüm edirdi ki, onu tamamilə, aydınlıqla müşahidə etmək mümkün idi. Bu cəhətdən Peyğəmbərin həyatı hamı üçün nümunəvi olan bir rəhbər və əzəmətli şəriət sahibinin həyatı idi.

Peyğəmbərin əməli də sözləri kimi nümunəvi, ilhamverici, ilahi və islami idi. Bir hədisdə buyrulur: “**Onun əxlaqı Quran idi!**”⁸ Bu isə o deməkdir ki, əgər Quran insan surətinə çevrilərsə, olacaq Həzrət Mühəmməd (s).

Peyğəmbərin təcrübəsi “rəsul insan” təcrübəsi idi. Yəni Peyğəmbərin insanlıq təcrübəsi ilə ilahi təcrübə və onun həyatı və məsuliyyəti arasında heç bir ixtilaf mövcud deyildi, çünki hər iki təcrübə heç bir fərq olmadan bir şəxsiyyəti tərənnüm edirdi. O Həzrətin şəxsiyyəti öz insani xüsusiyyəti ilə həqiqi bir risalət tablosudur ki, hərəkətlərində hidayətədir və məsul bir insan kimi təcəssüm edilir.

Buna əsasən biz Quranda insan və rəsul kimi qeyd edilən Mühəmmədin (s) bütün təcrübələrini müşahidə etdikdə iki şəxsiyyətin (insan və rəsul) birləşərək “din”in təcəlli etməsini, yeganə həqiqəti və ayrılmazlığı görürük.

⁶ “Müddəssir”; 1-3

⁷ “Məcməul-Bəyan” təfsirinin tərcüməsi, c. 26, s. 50. Şeyx Mühəmməd Razinin tərcüməsi.

⁸ “Nəhcülbəlağə”; İbn Əbilhədid, c. 6, s. 230

Müsəlman olan hər bir insan müasir həyat tərzinə uymağa məcburdur. Lakin bu vaxt Peyğəmbərin həyat səlnaməsinə nəzər salsaq, orada elə nişanələr mövcuddur ki, bunun müqabilində bizim inqilabi mübarizəmizə zənginlik bağışlayır.

Keçmiş təcrübələrdən və Həzrətin həyatından bəhs edən rəvayətlərdən də göründüyü kimi Peyğəmbər əvvəldən tanıdığı adamlarla fərdi surətdə əlaqə saxlayır və onlardan da başqaları ilə gizli münasibət qurmalarını xahiş edirdi. Bu yolla onların əlaqələrinin möhkəmlənəcəyinə və dəvətin mərkəzinin qüvvətli və sağlam qalacağına inanırdı. Peyğəmbər fərdləri və tənzimlədiyi bu kiçik qrupları gizli dəvət etməklə, dəvəti baş verən gözlənilməz hadisələrdən hifz etməyə, bu təzə cəzb olunmuş və kiçik qrupları təhlükə və zərərin hədəfindən uzaq tutmağa çalışırdı.

Peyğəmbərin bu aram surətdə çalışmalarından anlaşılır ki, onun işindəki məxfilik elə bir əhəmiyyətə malik idi ki, hətta dəvət olunanlardan bəziləri İslama gəldiklərini ömürlərinin axırlarınadək məxfi saxladılar. Bu cəhətdən çoxları elə güman edirdilər ki, bu insanlar heç iman gətirməmişlər. Eyni ilə Peyğəmbəri tərbiyə edib boya-başa çatdıran, çətin məqamlarda onun köməyində duran əmisi Əbutalib kimi.

İlahi risalətin, o günlərdə dəvət işində o Həzrətə kömək edən Əbutalib kimi heç bir döyüş və müharibə tərəfdarı olmayan bir şəxsə ehtiyacı var idi. Əbutalib böyük nüfuz və şəxsiyyətə malik olduğundan bu baxımdan ən yararlı bir fərd idi. Əgər o, iman gətirməsəydi, Peyğəmbər və onun risalətinin müdafiəsi yolunda çəkdiyi bütün işgəncə və əzablara necə tab gətirə bilərdi? Halbuki onun övladı Əli (ə) Peyğəmbərin yanında İslamı aşkar surətdə qəbul etmiş və Allah Rəsulunun ən yaxın köməkçisi və müdafiəçisinə çevrilmişdi. Əbutalib müşriklərin aramsız təzyiqlərinə dözərək oğluna dedi: “Oğlum! Mühəmməd səni xeyirdən başqa bir şeyə dəvət etmir”. Bu himayədarlıq, bu sözlər və bir çox başqa nişanələr Əbutalibin Allah Rəsulunun (s) ilahi risalətinə gətirdiyi imandan xəbər verirdi.

Lakin tarixin məcburiyyətə və zora meyil edən təfsirləri və ya qohumluq və hissi baxımından yanaşma tərzini, tənqid edilmə ləyaqətinə malik deyildir, çünki bir insanın digər biri ilə ixtilafı, ziddiyyəti və ya ona qarşı nifrəti olarsa, o, ömrünün sonunadək sakit qalmayacaq, hər surətdə öz müxalifliyini aşkar edərək mübahisə və mübarizəyə qalxacaqdır. Məsələn, Peyğəmbərin digər əmisi Əbuləhəb kimi. Demək, buradan belə məlum olur ki, həm Əbutalib Allah Rəsulunun (s) dəvəti ilə razı idi və həm də Həzrətin hərəkətinin qohumluq və yerliliklə heç bir əlaqəsi yox idi. Əks təqdirdə nə üçün Əbuləhəb (Həzrətin digər əmisi) Peyğəmbərlə döyüşməyə qalxırdı. Biz indi, nə tarixin məsələyə bu şəkildə yanaşmasını tənqid etmək, nə də Əbutalibin himayədarlığını dəyərləndirmək niyyətindəyik. Əksinə, biz demək istəyirik ki, dəvət mərhələsinin, ilahi risalətin müdafiəsi üçün hər hansı bir mərkəzə və ya qüdrətli ictimai qüvvəyə ehtiyacı var idi. Məhz bunun vasitəsilə dəvət o çətin şəraitdə hakim qüvvələrin qüdrətindən istifadə edə bilərdi. Bu cəhətdən dəvət işinin sirli olması ilahi və inqilabi bir missiyadır ki, hətta dəvətin aşkar olmasından sonra belə zəruridir.

O zamanın şəraitini təhqiq edən şəxs, Əbutalibin həyatını və məsuliyyətinin çətinliyini və böyüklüyünü obyektiv və dərinlən dəyərləndirərsə, onun müsəlman olduğunu şübhəsiz qəbul edəcəkdir.

DƏVƏTİN İLKİN MƏRHƏLƏLƏRİ

Ətrafındakıları maneəsiz olaraq cəzb etmək baxımından, dəvətin ilk dövrlərində sakit, dinc və asudə bir şəraitə ehtiyacı var idi. Dəvətin bu ilkin mərhələsi, bütələrin əleyhinə hücumla qalxmada və ya əldə düzəldilən allahlar haqqında pis danışılmadan tək Allaha iman gətirmək və Həzrət Mühəmmədin (s) risalətinə şəhadət verməkdən ibarət idi.

Peyğəmbərin bu mərhələdəki işi, böyük bir səy tələb etmədi, çünki o cəmiyyət mülhid (Allahu inkar edən) deyildi ki, ta yeganə Allaha ibadətini inkar etsin. Hətta bu cəmiyyət fəlsəfi baxımdan Allaha şərik qoşanlardan da deyildi. Onlar ikiliyə pərəstiş edirdilər. Yəni dünyada xeyir və şər deyilən iki qüdrətin varlığına iman gətirmişdilər. Onlar pərəstiş baxımından müşrik idilər. Yəni bütələri müqəddəs sayaraq sitayiş edir və onları Xalığın (Yaradıcının) və aləmlərin Məbudu yanında şəfaətçilər və vasitəçilər hesab edir və “Bunlar bizi “Allah”a yaxınlaşdırırlar!”⁹ deyirdilər.

⁹ “Zumər”, 3

Dəvətin bu gizli mərhələsi onlar üçün mühüm bir çətinlik törətmirdi, çünki bu məsələ hakim dairələrə sadələşdirilmiş və qeyri-ciddi görünürdü. Bu cəhətdən onlar Peyğəmbərin dəvətini soyuqqanlıqla qarşılayırdılar. Necə ki, bəzi sərə yazanlar, o cümlədən İbn Səd bu barədə öz "Təbəqat"ında qeyd etmişdi. Belə ki, o yazırdı:

"Peyğəmbər dəvət işini aşkar etməklə vəzifələndirildiyi zaman o, camaatı təkəllüflə dəvət etməyə başladı. Bu iş, gizli dəvət vaxtının sona yetməsindən sonra baş verdi".¹⁰

Başqa bir yerdə oxuyuruq: **"Peyğəmbər camaatı gizli və aşkar surətdə dəvət edir, bununla məzlum xalq və dövrün cavanlarından bir qrupu onun dəvətinə itaət edirdi. Bir o qədər keçmədən möminlərin sayı gündən-günə artmağa başladı. Buna baxmayaraq, Qüreyş kafirləri onlara qarşı müxalifət göstərmirdilər. Hətta öz aralarında Həzrət Mühəmmədə (s) işarə edərək rişxəndlə deyirdilər: "Əbdülmüttəlibin qulamı (uşağı) göylərdən xəbər verir".**

Lakin Allah-Taala tərəfindən Peyğəmbərə, onların allahlarının eyblərinin deyilməsi, kafir ölmüş əcdadlarının həlakətlərindən bəhs edilməsi əmr olunduğu zaman Qüreyş başçıları hiddətlənərək Peyğəmbərə qarşı düşmənçilik mövqeyində durdular".

Beləliklə, gizli dəvətin səbəbi, ilahi risalətin əsasının möhkəmlənməsi və şər qüvvələrin birbaşa təzyiq və maneələrinin qarşısının alınmasından ibarət idi. Məhz bu planlaşdırılmış və uzun müddət gizli çağırılmış dəvət sayəsində azadlıq hərəkatı təbii yolla cəmiyyətdə özünə yer taparaq möhkəmləndirilmiş oldu.

İslam elə bir cazibəyə malik idi ki, müşriklərin yaratdığı boğucu mühiti nəzərə almasaq, o dövrün insanların hamısının müsəlman olmasına heç bir şəxsi və ya nəfisi maneə yox idi, çünki İslam onların əksəriyyətinin, xüsusilə gənclərin, yoxsulların və məzlumların (qadınlar və qulların) fitri və təbii istəklərindən xəbər verirdi. Belə ki, onlar İslam sayəsində şəxsiyyətə və ruhiyyətə malik olub gələcək həyatlarındakı çətinliklərinin həlli yollarını azadlıq bəxş edən bu dinin bayrağı altında axtarırdılar, çünki İslam anlayışı onların ehtiyaclarına və dərdlərinə cavab verirdi.

MÜSƏLMANLARIN HƏBƏŞİSTANA HİCRƏTİ

Qüreyş kafirlərinin müsəlmanlara qarşı təzyiqi əvvəlcədən gözlənilmədiyi bir halda onları iki yol ayrıcında çarəsiz qoydu. Bu iki yoldan biri, dindən əl çəkib yenidən kafirlərin işgəncələrinə təslim olmaq, digəri isə dinlərini və canlarını qurtarmaq məqsədi ilə başqa bir ölkəyə hicrət etmək idi. İmanın şirin cazibə və ləzzətini daddıqdan sonra birinci yolun seçiminin qeyri-mümkünlüyünü anlayan müsəlmanlar, ikinci yolu, onlar üçün daha təbii olan, imanlarına qüvvət verən və dinlərini dərinləşdirən bir həll yolu kimi seçdilər, çünki müsəlmanların, zülmət və cəhalətə son qoyduqdan, yeni bir nurlu risalətə yetişdikdən, həqiqət və hidayətin doğru yolunu tanıdıqdan sonra, kafirlərin təzyiq və istəklərinə təslim olmaları qeyri-mümkün idi.

Onlar bu İslamla yaşamaq istəyirdilər. Lakin Qüreyş müşrikləri onların Məkkədə qalmağına hər vəchlə mane olmağa çalışırdılar. Halbuki, müsəlmanlar gizli dəvətin kəskin vaxtlarında öz işlərini görə bildirdilər. Lakin kafirlərin verdiyi işgəncələr, dözülməz imtahanlar və çətin şərait qarşısında müsəlmanların səbr etməkdən (ya hicrət) başqa çarələri yox idi. Bu baxımdan Peyğəmbər də bu məktəbin qələbəsini məhz səbrdə, düzgün istiqamətlənmədə görür və özü də hamıdan əvvəl buna bağlı olduğunu göstərirdi. Lakin səbr və istiqamət də bəzi hallarda yetərli olmurdu, çünki ixtiyar və hökmranlıq kafirlərin əlində idi. Onlar isə müsəlmanların bütünlüklə məhv edilməsini və ya onlara təslim olmalarını istəyirdilər. Belə bir şəraitdə müqavimət göstərmək üçün lazımi güc və qüvvəyə malik olana qədər müsəlmanların səbr etməsi qeyri-mümkün idi. Bu iş aqlın hökmünə əsasən (kəlam əhlinin dediyi kimi) doğru olmazdı. Allahdan danışan, yalnız Onun əmrinə əsasən dəvət edib çəkəndirən Peyğəmbərin belə bir iş görməsi mümkün deyildi.

"Allah heç kəsi qüvvəsi çatmayan işi görməyə vadar etməz. ..."¹¹

"O dində sizin üzərinizə heç bir çətinlik qoymadı".¹²

Bu cəhətdən müsəlmanlardan bəziləri başqa bir diyarda bütün çətinliklərə tab gətirərək, səbrlə dinlərini qorumaq, azad nəfəs almaq, imanlarını qüvvətləndirmək, başqalarını da dinə gətirmək məqsədilə hicrət etməyə məcbur oldular.

¹⁰ İbn Səd, "Təbəqat"; c. 1, s. 199

¹¹ "Bəqərə"; 286

¹² "Həcc"; 78

Bu baxımdan Peyğəmbər – sirədə nəql olunduğu kimi – onlara buyurdu: “Allahın yaratdığı yer üzünə yayılın!” Onlar dedilər: “Ey Allahın Rəsulu! Haraya gedək?” Həzrət əli ilə Həbəşistana işarə etdi. Bu vaxt müsəlmanlar ailələri ilə, yaxud təkbaşına hicrət edərək gəlib Həbəşistana yetişdilər.

İbn Səd bu haqda belə yazır:

“Qüreyş, müsəlmanları ələ keçirmək və onları geri qaytarmaq məqsədilə mühacirlərin ardınca düşüb özlərini dənizə (Qırmızı Dəniz) yetirdilər. Hətta dənizə belə girdilər, amma heç kəsi tapa bilmədilər”.

Müsəlman mühacirlər deyirlər: “Həbəşistana çatdıqdan sonra yaxşı qonşular və ev yiyələri ilə qarşılaşdıq. Allaha pərəstiş etməkdən, dinimizi yaşamaqdan qorxmurduq. Bu baxımdan heç kəsdən çəkinmirdik. İbadətlərimizi yerinə yetirməkdə azad idik. Ümumiyyətlə, bizə əziyyət verəcək şeylərlə qarşılaşmadıq və münasib olmayan sözlər də eşitmədik”¹³.

HƏCC MƏRASİMİNDƏ DƏVƏT

İslamın aşkar şəkildə təbliğ edilməsi əmrini aldıqdan sonra dəvət əmrində Peyğəmbərin ən müvəffəqiyyətli iş üslublarından biri həcc ziyarəti zamanı ətrafdan Məkkəyə gələn zəvvarları İslama dəvət etmək idi. Hətta bəzən o, zəvvarların ardınca onların evlərinə, topladığı yerlərə, o cümlədən “Ukaz” və “Zilməcaz” bazarlarına gedir, onları tövhidə dəvət edərək buyururdu ki, onun dəvətini qəbul edib köməklik göstərən hər bir kəsin mükafatı Allahın Behiştə olacaqdır. Lakin çox az adam onun dəvətinə qoşulub ona kömək edirdi.

Peyğəmbər hətta müxtəlif qəbilələrə gedib hər qəbilənin evlərinə ayrı-ayrılıqda daxil olaraq onlardan “La ilahə illəllah” deyərək xilas olmalarını, ərəblərə hakim olub əcəmi (qeyri-ərəbləri) arxalarının aparmalarını istəyirdi. Buyurardı: **“Əgər “la ilahə illəllah” deyib Allaha iman gətirsəniz, nicat tapıb xilas olar və Behiştə padşahlar kimi yaşayarsınız!”** Peyğəmbərin sözlərindən sonra əmisi Əbuləhəb belə deyirdi: “Ona itaət etməyin, sözlərinə qulaq asmayın, çünki o, ulduzlara sitayiş edən yalançıdır”. O belə hərəkətlərlə Həzrətə töhmət vurur, əzab və işgəncə verirdi. İslama müxalif olanlar Həzrətə deyirdilər: “Sənin sözlərin düz olsaydı, hamıdan əvvəl öz ailən və qəbilən sənə itaət edərdi, çünki onlar səni hamıdan yaxşı tanıyırlar”.

Peyğəmbər hər bir şərait və fürsətdən istifadə edərək onları Allaha doğru səsələyirdi. Bunun müqabilində onlar da Həzrətlə münəqişə edirdilər. Peyğəmbər buyururdu: **“Allahım, əgər sən istəsəydin onları öz hallarına buraxmazdın. Onlar belə qalmazdılar (yaxud qalmayacaqlar)”.**

BU DƏVƏT ÜSULUNDAN NƏ ÖYRƏNMƏLİYİK

Peyğəmbərin dəvətinin hər mərhələsindən bir çox ibrətlər almaq mümkündür:

Birinci; Dəvəti ölkəyə və cəmiyyətə birbaşa çatdırmaq¹⁴;

Dəvətin aşkar mərhələsində Peyğəmbərin özünün əməli və sözləri ilə bu işdə birbaşa iştirak etməsi, məxsusən də Məkkə ətrafında fərdlərlə ayrı-ayrılıqda görüşərək onları xüsusi dəvət etməsi ümumi dəvətdən daha üstün və qənaətbəxş idi, çünki ümumi dəvət daha çox ədavət, çəkişmə və mübahisə doğururdu. Onlar həm dəvətin əsasında (tövhid, Yaradan və hədəflər) bəhs edir, həm də mübahisəyə və cüzi təfsilatlarla varmaqla şəkk-şübhə yaradaraq hər şeyi sual altında qoyurdular. Bu cəhətdən ümumi və aşkar dəvət Peyğəmbəri hədəfə yaxınlaşdırmırdı. Ümumi dəvət, yalnız əsəbi gərginliyin ortadan qalxması, zorakılığın ağıllardan və vicdanlardan uzaqlaşması, dağlardakı qarların əriməsi ilə yaranan münasib şərait və təbii hazırlıq zamanı baş verə bilərdi. Bu səbəbdən, əvvəlcədən zəmin hazırlanaraq zəvvarlarla mənzillərində görüşmək Peyğəmbəri qələbəyə daha yaxın edir və danışmaq imkanını asanlaşdırırdı.

İkinci; Bir tərəfdən Peyğəmbərin aydın fikirlə dəvət etməsi, şəraitlərini, əhval və düşüncələrini yaxından öyrənməsi baxımından qəbilələr və onların başçılarını tanımağa səy etmək;

Digər tərəfdən isə, yaranan şəraiti düzgün istiqamətləndirmək, bəyan və dəvətin üslubuna, hadisələrin təbiətinə nəzarət etmək məqsədilə Peyğəmbərin məhz özü buna səy edir və çalışırdı. Bu yolla o, adət-

¹³ İbn Səd, “Təbəqat”; c. 1, s. 203-204

¹⁴ Belə ki, Allah Rəsulu (s) öz naxələf qövminin itaətsizliyi ilə qarşılaşdığı zaman üzünü onlara tutub deyirdi: “Allahım, xalqımı hidayət et! Həqiqətən, onlar cahildirlər”.

ənənələri dəyişdirib yeniləşdirməklə Qüreyşin təbliğini, fitnə-fəsadını neytrallaşdırmağa çalışır və öz əməlləri ilə sehrbaz, şair və dəli deyil, əksinə ağıllı bir rəhbər, hikmət atası olduğunu sübuta yetirmək istəyirdi.

Peyğəmbər bu istiqamətdə, doğru və daimi olan dəvətlə Əbuləhəb və onun kimi azğınlardan qorxmadan yoluna davam edirdi. Böyük töhmətlərə, kəskin təhdidlərə məhəl qoymadan irəliləyirdi, çünki Peyğəmbər insanların adi gündəlik qayğılarını düşünməkdən çox, onların gələcəklərini fikirləşirdi. Peyğəmbər düşünürdü ki, əlaqə qurmaq, bəhs və dəvət etməklə onlar bir gün Məkkənin düşmənçilik yaradan, təhrikedici şəraitini unudurlar. Xüsusilə də öz ölkələrinə döndükdən sonra keçmiş xatirələri aram və tərəddüdsüz bir halda yığıncaq və məclislərdə yad edərlər. Münaqişə və mübahisə olmadan təfəkkür edib düşüncələr, onlar üçün həqiqətlər daha çox aşkar olacaqdır.

Üçüncü; Peyğəmbər yuxarıda zikr edilən işlərlə yanaşı, münasib bir yer tapmaq, bacarıqlı, istedadlı bir dəstə toplamaqla da məşğul idi. Belə ki, Məkkə, onun ümumdünya dəvətinin başlanğıc meydanı deyildi, çünki şirkin və azğınlığın mərkəzi sayılan Məkkədə dəvətə müxalif olan qüvvələr (inqilaba müxalif olanlar) böyük qüdrətə malik idilər. O şəraitdə hətta Peyğəmbərin də əməli surətdə bu azğın qüvvələri səhnədən silmək və ya onları içlərindən dağıtmaq imkanı yox idi. Bu cəhətdən öz qüvvələrini toplamaq, mərkəzləşmiş bir qurum yaratmaq üçün Peyğəmbərə mərkəzi nöqtə lazım idi. Yalnız bundan sonra o, bu azğın qüvvələri viran etməyə nail ola bilərdi.

Peyğəmbər bu yolda çox səylər edib çətinliklərə sinə gərdi. Allahın inayəti, dostlar və mübəlliglərinin səyləri nəticəsində bir çox müvəffəqiyyətlər əldə etdi. Əlbəttə, onu qeyd etmək lazımdır ki, Peyğəmbərin 13 il Məkkədə qalması heç də təsadüfi deyildi. Əksinə, bunun özü ticari, dini və mədəni mövqeyinə görə bu mərkəzin qorunması və oraya sərmayə qoyulması baxımından hikmətli bir əməl idi.

Məkkə camaatın hər tərəfdən axışib gəldiyi bir mərkəz idi. Peyğəmbər də bu toplaşmalar və əlaqələr sayəsində dəvətin əks-sədasını Məkkənin ətrafına, xüsusilə də Ərəb yarımadasına, hətta başqa ölkələrə də yayırdı. Bu iş dünyanın heç bir yerində bu keyfiyyətlə mümkün ola bilməzdi. Peyğəmbər əgər başqa bir yerdə olsaydı, onun dəvət üçün nə qədər vaxt və qüvvə sərf edəcəyi, neçə yerə səfər edib xəbər mübadiləsində iştirak edəcəyi məlum deyildi. Məkkədən kənarda Mədinəni əldə etmək belə asan deyildi.

Peyğəmbərin dəvət yolunda çəkdiyi dözülməz əziyyətlər, etdiyi böyük mübarizələr səmərəsiz olmadı. Bütün bunların nəticəsində Yəsrib, dəvət əmrini başdan-başa dünyaya yaymaq üçün Allah Rəsulunu (s) qəbul etməyə hazır idi.

TAİFƏ SƏFƏR

İbn Sədin “Təbəqat”mda oxuyuruq:

“Əbutalib dünyasını dəyişdikdən sonra Qüreyş qəbiləsinin Peyğəmbərə qarşı əzab və işgəncələri çoxalmağa başladı. Elə bu vaxtlar idi ki, Həzrət Mühəmməd (s) dəvətin onuncu ilində şəvval ayının axırıncı gecələrinin birində Zeyd ibn Harisə ilə Taifə doğru yola düşdü. Peyğəmbər Taifdə on gün qəbilə başçıları ilə görüşüb onları İslama dəvət etdi və heç bir səyini onlardan əsirgəmədi. Lakin onlar Peyğəmbərin ilahi dəvətini qəbul etməyib dəvətin, cavanların qəlbinə nüfuz edəcəyindən qorxaraq Peyğəmbərə dedilər: “Ey Mühəmməd! Bizim torpaqdan çıx get. Əgər sən, həqiqətən, Allahın elçisisənsə, sənin sözlərini rədd etmək əzaba səbəb olar. Yox əgər yalan deyirsənsə, heç bir söz deməyə layiq deyilsən”¹⁵. Sonra onlar, öz qəbilələrinin səfeh və cahil adamlarına Peyğəmbəri daş-qalaq etmələrini əmr etdilər. Peyğəmbərə o qədər daş atdılar ki, Həzrətin ayaqları qana boyandı. Zeyd ibn Harisə özünü Peyğəmbərə sipər etdi.

Peyğəmbər narahatlıq və hüzn içində, dəvətinin hətta bir qadın və ya kişi tərəfindən qəbul edilmədiyi halda Taifdən Məkkəyə doğru yola düşdü. Zeyd ibn Harisə ərz etdi ki, qovulduğun halda Məkkəyə necə gedək? Artıq sənə himayədarlıq edəcək Əbutalib də həyatda yoxdur. Peyğəmbər buyurdu: “Allah-Taala gördüyün hər bir şey üzərində bizə qələbə qazandıracaq və Allah həmişə dinin köməyi, Öz Peyğəmbərinin himayədarıdır”¹⁶.

İbn Hişam öz “Sirə”sində bu hadisəni təsvir edərək belə yazır: “Peyğəmbər Utbə ibn Rəbiə və Şeybə ibn Rəbiənin divarına söykənərək buyurdu:

¹⁵ “Füruği-Əbədiyyət”, c. 1, s. 322. Yuxarıda zikr edilən mətləb izah üçün nəql edilmişdir.

¹⁶ İbn Səd, “Təbəqat”, c. 1, s. 311-313

“Ey Allahım, gücümün zəifliyi, tədbirimizin azlığı və insanlar üzərindəki bacarıqsızlığımdan Sənə şikayət edirəm. Ey rəhmlilərin ən rəhmlisi, sən binəsiblərin və mənim Rəbbimsən. Məni kimə tapşırırsan; mənə həmlə edən yadlaramı? Yaxud işimə hakim etdiyin düşmənəmi? Əgər mənə qəzəblənməmişsə, mənim üçün heç bir fərqi yoxdur, lakin afiyətin mənim üçün çox genişdir. Qəzəbinin üzərimə nazil olmasından və əzabına layiq olmaqdan zülmətləri işıqlandıran və dünya və Axirəti islah edən zatının nuruna pənah aparıram! Razi qalasan deyə Sənə şikayət edirəm. Səndən başqa güc və qüvvət yoxdur!»¹⁷

Bu dastandan öyrənirik ki, bu istiqaməti, tutulan möhkəm mövqeni təqdir etməli, ondan dərs almalı və onu fədakarlığın zərurətinə dəlil kimi qiymətləndirməliyik. Bununla yanaşı Peyğəmbərin dəvət hadisəsini, məsuliyyət və risalət həyəcanını nəinki ayıq vaxtı, hətta yuxuda belə unutmamalıyıq. Allah Rəsulu (s) həmişə çalışırdı ki, qarşıya çıxan yeni bir fürsəti dəvətin inkişaf mərkəzinə çevirsin. Biz də öz növbəmizdə bütün bunlardan ibrət götürməliyik.

İşin əhəmiyyəti onda deyil ki, biz vaxtından əvvəl qələbəni düşünürük. Əksinə, biz ehtimalla da olsa qələbəyə səy etməli, hətta ilahi məsuliyyəti icra etmək üçün bütün imkanlarımızdan istifadə edərək meydana atılmalıyıq. Qalib gəlməsək belə, heç bir fədakarlığı əsirgənməməliyik, çünki bizim vəzifəmiz, zahirən hədəfə çatmasaq da Peyğəmbər və onun dəvəti uğrunda mübarizə aparmaqdır. İslamın fədakar Peyğəmbərinin risalət dastanı məhz bundan ibarətdir.

Peyğəmbərlər qəlbləri fəth etmək, mövcud şəraiti dəyişdirərək iman dolu mühit yaratmaq, qəlblər və düşüncələri dəvətin mahiyyəti və əsas prinsipləri ilə genişləndirmək və onları qəbul etməyə hazırlaşdırmaq kimi nəticələr əldə etmək üçün yorulmadan çalışan şəxsiyyətlərdir. Fikirlərin hərəkətə gəldiyi, əqlin səfəri başladığı zaman gələcək mərhələləri bu mövqə və istiqamətlərlə tədqiq etmək mümkündür. Bu, Quranın dediyi və ilahi peyğəmbərlərin risalətini təbliğ olaraq tanıtdığı bir şeydir, çünki qəlblərə yalnız kəlam və təbliğlə daxil olmaq mümkündür.

Bu cəhətdən Həzrət Mühəmməd (s), onların imana gəlməyəcəklərini əvvəlcədən bildiyi halda Taifə getdi, çünki onların təbiətən necə olduqlarını yaxşı bilirdi. Amma bununla belə Peyğəmbər zəhinləri təhrik etməyə, dəvət əmrini gənclərin diqqətinə çatdırmağa və onlarda maraq oyatmağa çalışırdı, çünki gənclər və adət-ənənəyə uyuşmayanlar hər hansı bir dəyişikliyə yol verilməsinin, yaxud belə sözləri dinləməyin əleyhinə deyildilər. Onların aydın düşüncə, pak qəlb ilə gələcək hadisələrlə üzləşmələri, fikirlərdə yaranan yeniliklərlə qarşılaşmaları həyat tərzlərinin dəyişməsinə gətirib çıxara bilərdi. Bu isə dövrün köhnə fikirlə xurafatçıların istəklərinin əleyhinə idi. Bu üzdən Taif qəbiləsinin başçıları öz gənclərindən qorxaraq, Peyğəmbərin kəlamının onlara nüfuz etməsinə mane olmaq məqsədilə o Həzrəti daş-qalaq etdilər.

Lakin Peyğəmbər öz hədəfinə çatmışdı, çünki o Həzrətin Taifə o cür daxil olmasının özü artıq orada gərgin və sual dolu bir atmosfer yaratmışdı.

Təbii maneələri, ruhi mübarizələri, qorxu və düşmənləri aradan qaldıraraq bu dəvəti qəbul etsinlər deyə Peyğəmbər öz sözləri, rəftarı ilə dəvətin gələcək yollarını hamarlamışdı. Lakin Peyğəmbərin orada işgəncə və əzab çəkməsi yeni bir şey deyildi, çünki bu cür hadisələr hər bir zaman və hər yerdə bütün rəsulların müqəddəratı olmuşdur. Bütün bu hadisələr yeni fəcrin başlanğıc nöqtəsi, işgəncələr və göz yaşları üzərində qələbə idi.

Arzular ən pis şəraitdə belə tükənməzdir. Onlar gecənin zülmət ətəyində görünən dan yerinin işartısı kimi qəlblərdə özünə yuva salmışdır, çünki Allah peyğəmbərlərini qələbə ilə müjdələmişdir. Kim Allahdan daha qüdrətli və doğru danışan ola bilər? **“Allah Öz əmrini yerinə yetirəndir. Allah hər şey üçün bir ölçü təyin etmişdir”**¹⁸.

Zeyd ibn Harisə Məkkəyə girməkdən qorxduğu zaman Peyğəmbər belə sözlərlə onu ruhlandırdı.

Zeyd özlüyündə yalnız o anı düşünürdü. Lakin Peyğəmbər digər peyğəmbərlər kimi hər zaman və hər yerdə Allaha olan iman dolu baxışlarla gələcəyi, xüsusən də Allahın keçmişi və indini yaratdığı kimi hər bir şeyi Öz yenilməz qüdrəti, rəhmət və hidayəti ilə quracağını görürdü.

Peyğəmbərlər şəxsiyyət baxımından nə qədər qüdrətli olsalar da öz qüvvələrini Allahdan alırdılar.

¹⁷ İbn Hişamın “Sirə”si; c. 1, s. 268

¹⁸ “Talaq”; 3

Peyğəmbər o saatda, kafirlərlə olan çətin və acı təcrübədən sonra ümidlə əllərini duaya açdı. Onlardan və öz qovmündən şiddətli əzab və işgəncələr görmüşdü. Məkkə camaatı da onu qovmuş və Həzrətin qüdrətli Allahdan başqa heç bir köməyi və himayədarı qalmamışdı.

Bəlkə də, bu dua bütün ixlas və məhəbbəti tərənnüm edən ən gözəl dualardan biri idi.

Peyğəmbər Allahdan, istədiyini tələb, sevdiyi şeyi arzu etdi, sonra isə istədiyini hökm etsin deyər əmrini Onun öhdəsinə buraxdı, çünki O, bütün işlərin Malikidir. Hər bir halda bütün hədəflər Onun razılığı üçündür. O, bizi qoruyan ən yaxşı Vəkildir.

HƏR CÜR SAZIŞƏ ETİRAZ

İbn Hişam öz "Sirə"sində yazır: "Bir gün Peyğəmbər Bəni Amir ibn Səəsənin yanına gəlib onları İslama dəvət etdi. Onların tayfasından Beyhər ibn Fəras adlı birisi dedi: "Allaha and olsun ki, əgər bu qüreyşli oğlan məndə olsaydı, mən ərəbi yeyərdim".

Sonra dedi:

– Tutaq ki, biz sənə beyət etməklə sənənin işin rəvnəqləndi və müxaliflərinə qalib gəldin. Bəs səndən sonra hakimiyyət bizə qalacaqmı?

Peyğəmbər buyurdu:

– Bu iş (xilafət və onun naiblik məsələsi) yalnız Allahın əlindədir. O, xilafəti istədiyi kəsə tapşıracaq.

O adam yenidən dilləndi:

– Səncə bu düzdür ki, biz boynumuzu ərəbin qılıncının altına salaq və ya onların qarşısına keçək, axırda da hökumət və sənənin canişinliyini başqasına tapşırılsın?! Çıx get! Bizim sənənlə heç bir işimiz yoxdur".

Bəni-Amir qəbiləsindən olan bu adamlar Peyğəmbərin dəvətini rədd edib öz yaşlı qəbilə rəislərinin yanına qayıtdılar. Qocalığı üzündən bu il həcc mərasimində iştirak edə bilməyən qəbilənin şeyxi onlardan soruşdu:

– Nə gördünüz?

Onlar dedilər:

– Bu il biz Əbdülmüttəlib övladlarından olan bir cavanla tanış olduq. O özünü peyğəmbər adlandırır bizdən onun dinini qəbul etməyimizi və ona köməklik göstərməyimizi istədi.

Görüş dastanını eşidən şeyx, əlləri ilə başına vurub dedi:

– Görəsən, sizin etdiyiniz iş bağışlanacaqmı? Nə üçün siz bu iftixarı əldən verdiniz? Öz canıma and olsun ki, onun dediyi sözlər, heç bir İsmayıl övladının (ərəb və ədnan övladlarının) dilindən eşidilməyəcək. Doğrudan da onun dəvəti haqdır. Nə üçün onun dəvətini öz istək və şərtlərinizdən üstün saymadınız?

BU RƏVAYƏTDƏN NƏ NƏTİCƏ ÇIXARIRIQ

1. Bu rəvayətdən belə nəticə çıxarmaq olar ki, pak və məsuliyyətli bir ruha malik olan Allah Rəsulu (s) insanları boş və yalan vədələrlə İslama cəzb etmək istəmir, çünki İslama dəvət və ilahi əmanətin mahiyyəti, insanlarla səmimi və sədaqətlə rəftar etməkdən, dəvət işinin çətin və təhlükəli olduğunu, onun qələbəsi və inkişafı yolunda mövcud olan maneələri gizlətməməkdən ibarətdir. Bu isə öz tərəfdarlarını müxtəlif vədələrlə şirin yuxuya verən siyasi qüvvələrin qanunlarının əleyhinə idi. Onlar öz məqsədlərinə çatsınlar deyər boş vədələr verməklə siyasi hədəflər əldə etmək, ictimai qüvvələrin himayəsini cəlb etməyə çalışırdılar.

Lakin peyğəmbərlər sidq və həqiqətlə gəlmiş, hərəkətləri Allah üçün olmuş və gələcəkləri sədaqət naminə möhkəmlənmişdir. Bu səbəbdən peyğəmbərlər ən kiçik kinayəyə belə yol vermədən tam bir həqiqətlə insanlarla ünsiyyət bağlayırdılar. Onlar bilmədikləri şeyi danışmazdılar. İstər özləri barədə olsun, istərsə də Allah barəsində. Bunda ən böyük xeyirləri olsa belə vədə verməzdilər.

Bu hadisə və bu qəbilə barədə Peyğəmbərin qərarı, tam bir səmimiyyət və sədaqətlə həqiqəti bəyan etməkdən ibarət idi. Halbuki, o dövənlərdə nəinki onun yolunda canından keçməyə hazır olan qəbiləyə, hətta insan qüvvəsindən bir neçə nəfərə belə böyük ehtiyac var idi.

Lakin Peyğəmbər öz düzgün rəftarı ilə bütün peyğəmbərlərin, qələbəni özləri və ya canişinləri üçün istəyən, ürəkləri istədikləri adamları canişin (vəliəhd) təyin edən adi rəhbər və padşahlardan fərqli olduqlarını sübuta yetirdi. Həqiqətən, peyğəmbərlər öz qüdrətlərini və digər başqa şeyləri Allahdan alırdılar. Onların hədəfi, Allahdan aldıqları əmrləri insanlara çatdırmaqdan, onlara zülmət və cəhalətdən nicat verərək nura və həqiqətə doğru yönəltməkdən ibarət idi.

Peyğəmbərlərin vəzifələri ilahi əmrləri icra etməkdir. Xilafət məsələsi və canişin təyin etmək isə Allahın əlindədir. Onun əmrləri qarşısında hər bir şey acizdir.

Bu dəstə və digər başqaları öz siyasi hədəfləri üçün Peyğəmbərlə müamələ edirdilər. Lakin Peyğəmbər onlara, insanın ilahi risaləti icra etməkdən, Allahın razılığını qazanmaq və Onun istəyinə çatmaq uğrunda etdiyi fədakarlıqdan başqa vəzifəsi olmadığını göstərdi.

2. Bu rəvayət insanları düşünməyə sövq edir. Belə ki, Məkkə müsafirləri öz yerlərinə və ailələrinə döndükləri zaman burada gördükləri və eşitdikləri, onlarda sual doğuran hər bir şeyi ətrafındakılara nəql edirdilər. Yəni onlar müvafiq və ya müxalif olmaq baxımından müxtəlif mövzular və şəxslər haqqında öz təhlilədiçi nəzəriyyələrini bəyan edirdilər.

Hər halda bu mövzu, tədqiq edilməli və üzərində düşünülməsi lazım olan bir hadisədir. Xüsusən də, bu rəvayətdə şeyxin (Peyğəmbərlə görüşən qövmün rəhbəri) Peyğəmbərin risalətinin həqiqi əlamətlərini anladığını, qəbilə nümayəndələrinin xilafət mövzusunda bəhs etmələrini onlara irad tutduğunu, sədaqətdən və Allah Rəsulunun (s) həqiqi risalətindən söhbət açdığını görürük.

Peyğəmbərin qəbilə başçıları ilə görüşməkdə hədəflərindən biri də, həm İslama dəvət, həm də danışıq və müvəffəqiyyətin dəyərləndirilməsi və onların buna qarşı münasibəti idi. Peyğəmbər, onlardan onun sözləri barədə düşünməyi və risalətinə iman gətirdikdən sonra onu müdafiə etmələrini istəyirdi.

Bizim fikrimizcə, sonralar müxtəlif karvan və heyətlərin Mədinəyə gəlib Allah Rəsulu (s) ilə görüşdükdən sonra iman gətirməsi, bütünlüklə Peyğəmbərin əldə etdiyi qələbələrin nəticəsi deyildi. Bu həmrəylik, vəfadarlıq və köməkliyin əsas səbəbi, keçmişdəki görüşlərdən yaranan xoş xatirələr və dəvətin zəhinlərdə yerləşən cazibəsi idi.

QÜREYŞİN DƏVƏTLƏ ZİDDİYYƏTİ

Allah Rəsulu (s) öz dəvətindən əl çəksin deyə Qüreyş qəbiləsi bütün imkanlardan, öz təhdidedici və aldadıcı üsullarından istifadə edirdi. Xüsusən də Həzrəti, bütlləri söyüb təhqir edərək onlara sitayiş edənlərin düşüncələrini sual altına almaqdan, müşrik babalarından qalmış adət-ənənələri məzəmmət etməkdən çəkindirirdilər.

Müşriklər, məhz dəvət əmrinin gələcəkdə daha da rəvnəqlənib təşəkkül tapması ilə qəbilənin imtiyazlarını, ticari mənafeyini, siyasi-iqtisadi əlaqələrini təhlükəyə salmasından qorxduqları üçün Peyğəmbərə qarşı sərtlik göstərirdilər. **Bütün bu təhqiqatlardan belə nəticə çıxarmaq olar ki, Qüreyş cəmiyyəti, nəinki dindar bir cəmiyyət, hətta müşrik belə deyildi,** çünki onların bütllərlə rəftarlarının ibadi və ürfani yönləri görünmürdü. Həqiqətdə Qüreyş cəmiyyəti, həyatlarını iqtisadi mənfəətlər istiqamətinə yönəldən tacir cəmiyyət idi.

Bu səbəbdən Peyğəmbər Mədinəyə hicrət etdikdən sonra Qüreyş müşrikləri öz mənafeələrinin təhlükə ilə qarşılaşdığını görüb müharibə elan etdilər.

Onlar Peyğəmbərin, Məkkədən Şama doğru hərəkət edən karvanları və o istiqamətdə olan ticarət yolunu ələ keçirməsi təhlükəsi hiss etdilər. Bu barədə iki nəzəriyyə qeyd edilmişdir.

Birinci nəzəriyyə:

Birinci nəzəriyyə Qüreyşin Əbutaliblə Peyğəmbər barəsində danışması haqqındadır. Yəni Peyğəmbər bütlləri və onların əcdadlarının cahilanə adət-ənənələrini söyməkdən çəkinməli idi. Onlar, Peyğəmbər öz mövqeyindən əl çəksin, yaxud azacıq səhlənkarçılıq etsin deyə ona təzyiq etməyə çalışdılar. Əbutalib Peyğəmbərlə söhbət etdi və o Həzrətin cavabını eşitdikdə bildirdi ki, bütün gücü ilə onun yanında olacaqdır.

İbn Hişam bu barədə öz "Sirə"sində belə yazmışdır:

"Qüreyş qəbiləsi onu ələ salıb əzab-əziyyət verdilər, sonra da Əbutalibə dedilər: "Həqiqətən, sən qardaşın oğlu bizim allahlarımızı söydü, bizi ağıldan yüngül hesab etdi və əcdadlarımızı azgım adlandırdı. Əgər onu bizdən uzaqlaşdırsan və ya onu müdafiə etməkdən əl çəksən, o zaman sən də bizim kimi onun əleyhdarı olacaqsan. Bu halda biz də səni ondan müdafiə edəcəyik".

Bunun müqabilində Allah Rəsulu (s) Əbutalibə buyurdu: "Allah məni dünyamı abad etmək və ona ürək bağlamaq üçün göndərmədi. O məni, dəvətini insanlara çatdırmaq və onlara rəhbərlik etmək üçün peyğəmbərliyə seçdi".

Sonra deyilir: “Bəziləri rəvayət edirlər ki, əyninə qırmızı cübbə geyinmiş Allah Rəsulu (s) “Ukaz” bazarında ayağa qalxıb dedi:

– Ay camaat! Nicat tapmaq istəyirsinizsə, “La ilahə illəllah” deyin!

Bu zaman onun ardınca saçı zərlə hörülmüş bir kişi çıxıb dedi:

– Ay camaat! Bu cavan mənim qardaşım oğludur. O çox yalançı adamdır. Ondan uzaq olun.

Dedim:

– Bu kişi kimdir?

Dedilər:

– Bu cavan Mühəmməd ibn Abdullahdır, bu kişi isə onun əmisi Əbuləhəb ibn Əbdülmüttəlibdir.

Bu mərhələ barədə İbn İshaq yazır:

“Amma onların allahlarını söydüyü və məzəmmət etdiyi zaman, qüreyşlilər dözməyib Peyğəmbərlə müharibəyə qalxdılar. Belə halda Allah Rəsulunun (s) əmisi Əbutalib onu müdafiə etməyi üzərinə götürüb kömək etməyə başladı. Bunu görən Allah Rəsulu (s) heç bir maneədən qorxmadan aşkar dəvətə başladı. Bu zaman Qüreyşin bütün əyanları, xüsusilə Utbə ibn Rəbiə, Şeybə ibn Rəbiə, Əbusüfyan ibn Hərb, Əbülbəxtəri (As ibn Hişam), Əsvəd ibn Müttəlib, Əbucəhl (Əmr ibn Hişam), Vəlid ibn Muğeyrə, Nəbih və Münəbbih (Huccac oğulları) və As ibn Vail Əbutalibin yanına gəlib dedilər:

– Ya özün onun işinin qarşısını al, ya da bu işi bizə burax.

Əbutalib yumşaqca onların cavabını verdikdən sonra onlar geri döndülər. Allah Rəsulu (s) isə həmişəki kimi dəvətini aşkarcasına davam etdirirdi.

İkinci dəfə Qüreyş əyanları əvvəlkindən də qəzəbli halda Əbutalibin yanına getdilər. Əbutalib Allah Rəsulunu (s) yanına çağırtdırıb dedi:

– Qəbilə böyüklərinin sözünə bax. Məni və öz canını qorumaq üçün bu dəvətdən əl çək. Mənim işimi çətinləşdirmə.

Əbutalibin onu müdafiə etməkdən yorulduğunu və ona kömək etməkdən əl çəkdiyini güman edən Allah Rəsulu (s) dedi:

– Ey əmi! Allaha and olsun ki, əgər bu işdən əl çəkim deyə günəşi sağ əlimə, ayı isə sol əlimə versələr bu işdən əl çəkmərəm. Ya Allah bu dəvətə qüvvət verər, ya da Onun yolunda canımı qurban verərəm. Bu vaxt Allah Rəsulu ağıladı və sonra ayağa qalxıb yola düşdü. Əbutalib onu geri çağırıb dedi:

– Qardaşoğlu, qayıt!

Allah Rəsulu (s) qayıtdı. Əbutalib dedi:

– Ey qardaşoğlu! Hər nə istəyirsən et. Allaha and olsun ki, sənə kömək etməkdən əl çəkməyəcəyəm”¹⁹.

Bu rəvayətin dəyəri və əhəmiyyəti Allah Rəsulunun (s) qüreyşlilərlə olan qəti və düzgün rəftarında gizlənmişdir. Belə ki, Əbutalib qüreyşlilərin sözlərini Peyğəmbərə çatdırdığında, Həzrət açıq surətdə göstərdi ki, onların təhdidləri qarşısında öz işindən əl çəkməyəcək.

Peyğəmbər çəkdiyi misalla, onun üçün dəvətin hər bir şeydən üstün olduğunu sübut etdi. O, nəinki öz baxışlarını dəyişmədi, hətta müşriklərə cavab olaraq bu işi gələcəkdə də təxirə salmayacağını bildirdi. Allah Rəsulu (s) öz qəti hədəfi ilə qüreyşlilərin təhdidləri qarşısında onların istəklərinə təslim olmaqdan, şəhadətə hazır olduğunu bəyan etdi.

Dəvət mövzusu baxımından peyğəmbərlərin şəxsiyyəti heç bir zaman təhdidlər və yalanlar qarşısında təslim olmur, həyatlarının sonuna və son nəfəslərinə qədər mübarizə aparırlar.

Biz Peyğəmbərin sirəsində (tarixində) onun əmisi ilə müzakirə zamanı ağıladığının şahidi oluruq. Buradan bir-biri ilə mütənasib olmayan iki vəziyyət nəzərə çarpır. Yəni Peyğəmbərin göstərdiyi qətiyyətli rəftarı hara, hədsiz məhəbbətlə dolu yumşaq davranışı hara? Burada birinci rəftar Peyğəmbərin əyilməz və qəti qərarlı olmağından, ikinci isə onun ürəyiyumşaqlığından xəbər verir.

Peyğəmbər o təhdid və məzəmmətlər qarşısında insanın canını, hətta sümüklərini belə lərzəyə gətirən söz dedi. Belə bir qüvvətli və baş ucaldıcı reaksiya, dastan qəhrəmanlarından da görünməmişdi. Burada Əbutalibin məqamı, Peyğəmbər şücaətindən mütəəssir olan bir möminin əməlini və məqamını xatırladır. O,

¹⁹ “Tarixi-Yəqubi”; c. 1, s. 105-107. Ayatidən tərcümə.

mərdliklə ictimaiyyətdə olan nüfuzundan istifadə edərək Peyğəmbərin yanında qaldı və bitərəflilik pərdəsi altında Həzrəti müdafiə etdi. Bunun özü hikmətli və məqsədəuyğun bir əməl idi.

İkinci nəzəriyyə:

Peyğəmbərin baxışı və onun Utbə ilə rəftarı;

İbn Hişam bu barədə yazmışdır: “Bir gün, Məkkə əyanlarından biri olan Utbə ibn Rəbiə ibn Əbdüşşəms Qüreyş yığınağında ikən Allah Rəsulunun “Məscidülhəram”da tənha oturduğunu görüb Qüreyşə dedi:

– Gedim Mühəmmədin (s) yanına, onunla danışım, təkliflər edim. Bəlkə, onlardan bəzilərini qəbul etdi. Hər nə istəsə ona verək, təki bizim yaxamızdan əl çəksin.

Bu, Həməzənin müsəlman olmasından sonra idi və Allah Rəsulunun (s) əshabələri də onun üzündən çoxalmışdılar. Qüreyşlilər dedilər:

– Ey Əbu vəlid, dur get onunla danış.

Utbə Allah Rəsuluna (s) yaxınlaşıb onun yanında oturdu və dedi:

– Qardaşoğlu! Sən özünü bizim aramızda ləyaqət və heysiyyət baxımından qəbilənin ən şərəfətli hesab edirsən. Amma gətirdiyin o əzəmətli dəvət sayəsində öz qövminin bütün camaatını pərakəndə saldın, onları axmaq adlandırdın, onların din və allahlarını məzəmmət etdin, ölmüş atalarını kafir adlandırdın. İndi isə mənim nəsihətimə qulaq as ki, bəzi işləri sənə ərz edim. Yaxşı bax, bəlkə, onlardan bir neçəsini qəbul etdin.

Allah Rəsulu (s) dedi:

– Ey Əbu vəlid, de eşidim.

– Qardaşoğlu! Əgər bütün bunları deməkdə məqsədin mal sahibi olmaqdırsa, sənə o qədər sərvət verərəm ki, hamıdan dövlətli olarsan²⁰. Yox əgər başçılıq etmək üçün qiyam edirsənsə, sənə hökmranlıq verək və sənənin iznini olmadan heç bir işi etməyə, padşahlıq istəyirsən sənə padşahlıq verək.

Allah Rəsulu (s) dedi:

– Sözüünü qurtardın?

Utbə dedi:

– Hə.

Allah Rəsulu (s) buyurdu:

– İndi isə sən eşit.

Dedi:

– Eşidirəm.

Allah Rəsulu (s) Quran-kərimdən bu ayəni onun üçün oxudu: **“Ha, mim! Bu Quran mərhəmətli, rəhmli olan Allah tərəfindən nazil edilmişdir. Ərəbcə Quran olaraq onu bilən bir qövmin üçün ayələri müfəssəl izah edilmiş bir kitabdır. Həm müjdə verən, həm də qorxudandır. Onların əksəriyyəti üz döndərərək onu dinləməz. Onlar deyərlər: “Sənənin bizi dəvət etdiyinə qarşı qəlblərimiz örtülü, qulaqlarımız da kardır və bizimlə sənənin aranda pərdə vardır. Sən öz dininə əməl et, biz də öz dinimizə əməl edək!”**

Utbə əllərini başının arxasına çarpazlayıb heyrətlə Peyğəmbərə qulaq asırdı. Allah Rəsulu (s) səcdə ayəsinə yetişib səcdə etdikdən sonra ona dedi:

– Ey “Əbu vəlid”! İndi ki, cavabını eşitdin, hara istəyirsən get.

Utbə qalxdı və simasında əvvəlkindən fərqli görünən bir ifadə ilə dostlarının yanına qayıdıb dedi:

– Allaha and olsun, ondan elə sözlər eşitdim ki, indiyə qədər belə sözləri deyən olmamışdı. Bu nə şeydir, nə də sehr. Ey Qüreyş əhli! Məni eşidin və Mühəmməddən əl çəkin. Allaha and olsun ki, ondan eşitdiyim sözlərin ən böyük dastanı hələ qabaqdadır. Əgər ərəb ona qalib gəlsə, zəhmətsiz sizin istəyiniz hasil olar. Amma yox əgər o ərəbə qalib gəlsə, onun padşahlığı sizin padşahlığınız, onun başıucalığı sizin başıucalığınızdır. Onun sayəsində siz hamıdan xoşbəxt olacaqsınız.

Dedilər:

– Ey Əbu vəlid! Allaha and olsun ki, o, səni də sözləri ilə sehləmişdir.

Utbə dedi:

– Mən öz fikrimi dedim. İndi nə istəyirsiniz edin²¹.

²⁰ Bu təklifin cavabında “Səba” surəsinin 47-ci ayəsi nazil oldu.

²¹ Doktor Ayatının tərcümə mətninin nəqli. s. 120-122

BU BAXIŞDAN DİGƏR HİKMƏTAMİZ İBRƏTLƏR

Peyğəmbərin Utbə ilə rəftarı bizə, dəvətin əməli üsullarından bəhs edən sirlərini öyrədir. Dəvət işinin ilkin mərhələlərindən dəvətlə yumşaq və ağıllı rəftar edən, eşitdikləri barədə düşünən, müxalif dəstələrdən düşmənçilik etməyən və ya ən azından döyüşməkdən çəkinən məntiqli səslərin mövcud olduğunu görürük.

Eyni zamanda biz, xoş düşüncəli səslərin qarşısında duran, ittiham, senzura və fikri terrorizm qapısından daxil olan, asudə bir mühiti həyəcana və gərginliyə sövq edən digər səslərin də mövcudluğunun şahidi oluruq.

Digər tərəfdən Peyğəmbərin Utbə ilə ağıllı və hikmətli rəftarını müşahidə edirik. Peyğəmbər Utbənin sözlərinə elə qulaq asır ki, ilk baxışda Utbə Peyğəmbərin onun təkliflərini qəbul etdiyini və artıq ikisinin də istənilən nəticəyə varması ilə Qüreyşlə onun arasında problemlərin həll olunduğunu güman edir. Lakin Peyğəmbər Utbəni dinlədiyi kimi, Utbədən də onu dinləməsini istəyir. Bu vaxt Peyğəmbər ayələri oxuyur. Nəticədə isə aramlıq gərginliyin yerini tutaraq vəziyyəti dəyişdirir, çünki Quran insana həyat meydanına varid olub mənəvi dünya yaradaraq, sərbəst şəkildə haqla batıl və xeyirlə şər deyilən iki yoldan birini seçməyə imkan verir. Bunlardan bəziləri düzgün, bəziləri isə qaranlıq yolu seçirlər. Yəni birinci dəstə haqq və həqiqəti eşitməklə qəlbləri açıldığı halda, ikinci dəstə qəlblərinə qıfıl vurur.

Quranın həyatverici ayələrini eşitdikdən sonra Utbənin düşüncələri canlanır, fikirləşmədən etdiyi sərt rəftarı aramlılıqla əvəz olunur.

Peyğəmbər öz sözlərini Utbəyə eşitdirəndən sonra aram düşünsün deyər onu buraxır.

Peyğəmbər onlardan azad baxışlarla agah surətdə Allaha iman gətirmələrindən başqa bir şey istəmirdi. Həzrət, cahilliklə kor-koranə təqlidlərin qarşısında onların Quran ayələrinin həyatverici qaynar bulağından dadaraq birlik yaratmalarını və bu ayələrin dəyişiklik yaradan, aydınlıq bəxş edən mənaları ilə tanış olmalarını istəyirdi.

Utbə də eşitdiyi bu əzəmətli sözləri qövmünə yetirmək üçün Peyğəmbərdən ayrıldı. Lakin onlar, Utbə onların yanına çatmamışdan əvvəl onun dəyişdiyini, Quranın sehrli sözlərindən canının lərzəyə gəldiyini duydular. Allahın ayələrini eşitməklə Utbənin fitrəti, bu sözlərin başqalarına necə təsir edəcəyinə şəhadət verirdi. Utbə qövmündən istədi ki, gələcək təhlükəyə, Peyğəmbərin iqtidarlı mübariztələbliyinə diqqət etsinlər və daha yaxşı olar ki, Peyğəmbərin dəvətinə qarşı çıxmaqdan çəkinsinlər, çünki bu dəvət heç də sadə və adi deyildir. Bu dəvət qəlbləri sıxıb düşüncələri fəth edir. Bu, gec-tez bütün qapıları döyəcək və hər bir qəlbə varid olacaq bir dəvətdir. Mühəmmədin (s) hədəfi döyüş yox, Allah qarşısındakı məsuliyyətinə uyğun olaraq hidayət və əsas dəlil və höccətdən ibarət olan bir təbliğdir.

Lakin Utbənin qövmü onun sözlərinə qulaq asmayıb Həzrətin dəvət və missiyasının inkişafından heç bir şey dərk etmədilər. Onlar yalnız o günü düşünür, təkəbbürlü və inadkarcasına rəftar edirdilər, çünki onlar gələcəyi görə bilmirdilər. Yalnız Peyğəmbəri necə sakit edəcəklərini və ya necə razılığa gətirəcəklərini düşünürdülər. Onlar dəvətin aqibətini öz əlləri ilə dəyişə biləcəklərini, nəticədə isə gələcəkdə hər şeyin dəvətin müxaliflərinin əlində oynayacağını güman edirdilər.

PEYĞƏMBƏRİN YƏSRİB CAMAATI İLƏ GÖRÜŞÜ

Peyğəmbərin axırıncı mərhələdə səyləri və zəvvarlarla olan görüşləri nəticə verdi. Həzrət, ilk görüşündə Mədinənin yalnız səkkiz nəfərdən ibarət olan nümayəndəsini İslama dəvət etdi. Onlar da İslamı qəbul etdikdən sonra Həzrət buyurdu:

– İndi ki, məni qəbul etdiniz, onda ilahi risaləti (missiyanı) insanlara çatdırmağım üçün məni müdafiə edin və arxamda möhkəm durun.

Onlar dedilər:

– Ey Allah Rəsulu! Biz Allah və Onun Peyğəmbəri yolunda çalışacağıq.

Bu rəvayətin təfərrüatı Təbərinin “Tarix”ində belə gəlmişdir:

“Rəsuli-Əkrəm həcc mövsümündə Xəzrəc qəbiləsindən (onlar Ovs qəbiləsinə məğlub olduqdan sonra) altı (ya səkkiz) nəfərlə görüşüb onlara dedi:

– Siz yəhudilərlə peyman bağlamısınızmi?

Dedilər:

– Bəli!

Buyurdu:

– Oturun, sizlərə sözümlər var!

Onlar oturub Allah Rəsulunun (s) sözlərinə qulaq asdılar. Peyğəmbər onlara bir neçə ayə oxudu. Rəsuli-Əkrəmin sözləri onlara qəribə təsir bağışladı və həmin məclisdə ikən onlar iman gətirdilər. Lakin onların İslama daha tez meyil göstərmələrinə kömək edən amillərdən biri də yəhudilərdən eşitdikləri ərəb irqindən olan bir peyğəmbərin babalarının adət-ənənəsini tövhid ayını ilə dəyişəcəyi və büt-pərəstlik hökumətini ləğv edəcəyi dastanı idi. Buna görə də öz aralarında dedilər ki, yəhudilər işə başlayana qədər biz ona kömək edək və bununla da düşmənlərə qələbə çalaq.

Onlar üzvlərini Peyğəmbərə tutub dedilər:

– Bizim aramızda döyüş atəşi alovlanır. Ümid edirik ki, Allah-Taala sənə gətirdiyin pak din sayəsində bu alovu söndürsün. Biz indi Yəsribə qayıdıb sənə dinini yaymaqla məşğul olacağıq. Əgər hamı səni qəbul etsə, bizim üçün səndən əziz adam yoxdur.

Bu altı nəfər Yəsribədə İslamın təbliği fəaliyyətinə başladı. Çox keçmədən bütün evlərdən Peyğəmbərin söhbəti eşidildi”²².

BİRİNCİ ƏQƏBƏ MÜQAVİLƏSİ

Altı nəfərin təbliği çox yaxşı nəticələr verirdi. Bu təbliğat sayəsində bir qrup yəsribli İslamı qəbul etdi. Bəsətin 12-ci ilində on iki nəfərdən ibarət olan bir dəstə Mədinədən hərəkət edib Əqəbədə Allah Rəsulu (s) ilə görüşdülər və İslamın ilk müqaviləsini bağladılar. Bu on nəfərdən ən tanınmışı Əsəd ibn Zürrə və Ubadə ibn İbn Samit və digərləri idilər. Onların İslamı qəbul etdikdən sonra bağladıkları müqavilənin mətni bundan ibarət idi: “Allahın Rəsulu (s) ilə peyman bağladığı ki, aşağıdakı vəzifələrə əməl edək; Allaha şəriq qoşmayaq, oğurluq və zina etməyək, övladlarımızı öldürməyək, bir-birimizə böhtan atmayaq, xeyir işlərdən boyun qaçırmayaq”.

Allah Rəsulu (s) söz verdi ki, peymana əməl etsəniz, sizin yeriniz mütləq Cənnətdir. Lakin əgər boyun qaçırsanız, işiniz Allaha qalar. O da ya bağışlayar, ya da əzab verər. Bu müqavilə tarixçilərin istilahında “Beyətun-Nisa” (“Qadınların beyəti”) adı ilə məşhurdur, çünki Allah Rəsulu (s) Məkkənin fəthində qadınlardan da bu cür beyət aldı.

Bu on iki nəfər iman dolu bir qəlblə Mədinəyə qayıdıb gərgin fəaliyyətə başladılar. Çox keçmədən onlar Peyğəmbərə məktub yazıb Həzrətdən Quran öyrətməsi üçün bir mübəllig göndərməsini xahiş etdilər. Peyğəmbər onların təlim və tərbiyəsi üçün Müsəb ibn Umeyri oraya göndərdi. Müsəlmanlar Allah Rəsulunun (s) qiyabı vaxtı (yəni olmadığı vaxt) bu mübəlligə təlim və təbliğinin işığına toplaşır, camaat namazı qılırdılar.

İKİNCİ ƏQƏBƏ MÜQAVİLƏSİ

Mədinə müsəlmanları arasında qəribə bir həyəcan hökm sürürdü. Onlar həcc mərasimi zamanı Allah Rəsulunu (s) yaxından ziyarət etmək, hər cür xidmət göstərməyə hazır olduqlarını bildirmək və kəmiyyət və keyfiyyət baxımından müqaviləni genişləndirmək üçün həcc mövsümünün yetişməsinə səbirsizliklə gözləyirdilər. Nəhayət, beş yüz nəfərdən ibarət olan həcc karvanı Mədinədən hərəkət etdi. Karvanda 73 nəfər müsəlman var idi. Onlardan ikisi qadın idi. Yerdə qalan isə bitərəf və ya İslama meyilli idilər. Bu dəstə Rəsuli-Əkrəmlə Məkkədə görüşüb beyət mərasimini yerinə yetirmək üçün vaxt istədilər. Peyğəmbər buyurdu:

– Görüş yeri Əqəbənin aşağısında – “Mina”da olacaq. Camaat yatandan sonra oraya gəlin.

... Zilhicce ayının 13-cü gecəsi yetişdi. Rəsuli-Əkrəm (s) hamıdan qabaq əmisi Abbasla birgə Əqəbəyə gəldi. Gecənin birinci yarısı keçəndən sonra müşriklər ərəblər yuxuya getdilər. Müsəlmanlar bir-birinin ardınca qalxıb gizlicə Əqəbəyə tərəf yol aldılar. Peyğəmbərin əmisi Abbas səssizliyi sındıraraq Allah Rəsulu (s) haqqında belə dedi:

²² “Tarixi-Təbəri”; c. 2, s. 86. “Füruği-Əbədiyyət” kitabından nəql olunmuşdur. c. 1, s. 331

– Ey Xəzrəclilər! Sizlər Mühəmmədin (s) dinini dəstəklədiyinizi göstərdiniz. Bilin ki, o, öz qəbiləsinin ən hörmətli və əziz adamıdır. Bütün Bəni-Haşim qəbiləsinin mömin və qeyri-mömini onu müdafiə etməyi öz öhdəsinə götürüb. Amma indi Mühəmməd (s) sizin tərəfinizi tutmağı və sizin içində olmağı daha üstün bilir. Əgər öz peymanınızın üstündə durmaq və onu düşmənlərin zərərindən qorumaq qərarınız varsa, onda onu sizin ixtiyarınıza buraxırıq. Yox əgər çətin məqamlarda onu müdafiə edə bilməyəcəksinizsə, elə indidən ondan əl çəkin və qoyun o öz qəbiləsinin içində izzət və əzəmətlə işinə davam etsin.

Bu zaman Bəra ibn Məur ayağa qalxıb dedi:

– Allaha and olsun ki, bizim qəlbimizdə dilimizin dediyindən başqa bir şey olsaydı onu da göstərerdik. Bizim sədaqətdən və peyman əməl edərək Allah Rəsulunun (s) yolunda canımızı fəda etməkdən başqa məqsədimiz yoxdur.

Sonra xəzrəclilər üzlerini Allah Rəsuluna (s) tərəf çevirib ondan danışmasını xahiş etdilər. Rəsuli-Əkrəm (s) bir neçə ayə oxuyub onların İslama meyillərini daha da artıraraq sözbə başladı:

– Sizinlə ona görə beyət edirəm ki, öz övladlarınızı və ailənizi müdafiə etdiyiniz kimi mənə də müdafiə edəsiniz.

Bu zaman Bəra yenidən ayağa qalxıb dedi:

– Biz döyüş övladları, mübarizə və cəbhə tərbiyəsi görmüş adamlarıq. Bu xüsusiyyət bizə əcdadlarımızdan miras qalıb.

Bu əsnada Xəzrəclilərin sevinc, fəvqəladə istək ifadə edən səsləri ucaldı. Allah Rəsulunun (s) əlini tutan Abbas dedi:

– Bizi güdmək üçün casuslar təyin edilib. Gərək yavaş danışsınız.

Bu zaman Bəra ibn Məur, Əbülheysəm ibn Təyyihan və Əsəd ibn Züərə yerlərindən qalxıb Peyğəmbərə beyət əli uzatdılar. Sonra bütün dəstə onların ardınca beyət etdilər.

Beyət zamanı Əbülheysəm arz etdi:

– Ya Rəsuləllah! Biz yəhudilərlə peyman bağlamışdıq. İndi məcburuq bütün onları görməzlikdən gələk. Bir gün bizi tərək edib öz qövminüzün yanına qayıtmağınızı istəmirik.

Peyğəmbər buyurdu:

– Musa ibn İmranın İsrail övladları arasından seçdiyi rəhbərlər kimi siz də öz içindən, çətin məqamlarda fikirləri sizin üçün höccət ola biləcək on iki nəfər seçin.

Sonra doqquz nəfər Xəzrəc və üç nəfər Ovsdan olan ənsar nümayəndələri Peyğəmbərin hüsurunda tanıtıldı ki, onların adları və xüsusiyyətləri tarixdə qeyd edilmişdir. Bütün bunlardan sonra beyət mərasimi sona yetdi. Rəsuli Əkrəm (s) münasib bir zamanda Məkkəni tərək edib Mədinəyə gələcəyini söz verdikdən sonra hamı dağılışdı.²³

BİZ BU DASTANDAN AŞAĞIDAKI DƏRSLƏRİ ÖYRƏNİRİK;

Birinci: Bir neçə səylər nəticəsində uğradığı məğlubiyyətlər Peyğəmbəri Məkkəyə gələn qəbilələri İslama etməkdən naümid etmədi. Əksinə, belə məğlubiyyətlər Həzrətin İslama dəvət gücünü daha da artırır, çünki Həzrət Mühəmmədin (s) yolu, əvvəlki peyğəmbər və rəsulların yolu idi. Onlar da bu yolda çox məğlubiyyətə uğramışlar. Lakin heç vaxt naümid olmamışlar.

Əvvəlki rəsul və peyğəmbərlər zahiri məğlubiyyətləri ümidlə qarşılayır, Allaha bəslədikləri iman və etimada əsaslanaraq və ilahi qələbəyə arxalanaraq vəzifələndikləri təhlükəli yolu keçməyə davam edirdilər.

Peyğəmbər Qüreyşin birinci dəstəsi ilə elə bir zamanda görüşdü ki, onlar Peyğəmbərin Məkkədən çıxıb Mədinəyə gedəcəyini gözləyirdilər, çünki yəhudilər bu mövzunu onlara əvvəlcədən xəbər vermişdilər. Yəhudilər bu xəbəri səmavi kitablardan oxumuşdular. Onlar həmçinin Həzrətin bütün xüsusiyyətlərindən, Məkkədən necə çıxacağından və Mədinəyə gedəcəyindən xəbərdar idilər.

Peyğəmbər Yəsrinin qabaqcıl adamları ilə elə bir zamanda görüşdü ki, onlar Həzrəti qəbul etməyə psixoloji cəhətdən artıq hazır idilər və fürsəti yəhudilərin əlindən almağı çoxdan arzulayırdılar.

Bəzi rəvayətçilərin nəqlinə əsasən İbn İshaq belə yazır:

“Allahın nemətlərindən biri də bu idi ki, yəhudilər müşriklərlə müharibə etdikləri zaman onlara deyirdilər:

²³ İbn Hişamın “Sirə”si; c.1, s. 438-444. İbn Sədin “Təbəqat”ı; c. 1, s. 221-223. “Füruği-Əbədiyyət” kitabından nəql olunmuşdur. c. 1, s. 334

– Besəti təxirə düşmüş peyğəmbəriniz ortaya çıxan zaman biz onunla birlikdə sizi Ad və İrəm qövmü kimi həlak edəcəyik.

Allah Rəsulu (s) yəsribliləri ilahi dinə dəvət edən zaman onlar bir-birinə dedilər:

– Ey qövm! Allaha and olsun ki, bu həmin təyin olunmuş Peyğəmbərdir. Məbadə yəhudilər bizdən qabağa keçsin. ...”

Bu səbəbdən islami dəvət getdikcə genişlənir, əksəriyyət Peyğəmbərin dəvətinə müsbət cavab verirdi.

Bu dastandan bir neçə əməli dərslər öyrənmək olar ki, onlardan biri də Allaha doğru dəvətdə israrlı olaraq, gələcəyə ümidlə hər hansı bir şəraitdə davamlı surətdə əməl etmək və Allahın inayətinə göz dikmək idi.

İkinci: Biz keçmiş dəvətlərin təcrübələrindən dərs və ibrət almalıyıq. Belə ki, dəvəti qəbul edən və bacarıqlı bir ölkə axtarır mümkün yollarla insanlar hazırlamalı və ictimai dəyişikliklərlə münasib şərait yaratmaqdan bəhrələnməliyik.

Biz Peyğəmbərin gələcək hərəkətin təzminatı üçün Yəsrib camaatı ilə necə qətiyyətlə, aram və hikmətamiz şəkildə üzləşdiyinin şahidi oluruq. Həzrət yəsriblilərə onları qabaqda gözləyən təhlükələrdən, şiddətli toqquşmalardan, Ovs və Xəzrəc döyüşünü xatırladan qanlı və çətin müharibələrdən söhbət açır.

Peyğəmbər olacaqlardan xəbər verməklə və gələcəkdə baş verəcək çətinlikləri eşitdirməklə, həm səmimi etiraf etmək istəyir, həm də gələcək mərhələlərdə bu geniş meydana bütün ərəblərin qarşısında tənha qalmamaq üçün onların nə dərəcədə hazırlıqlı və peymanlarına sadıq olduqlarını imtahan etmək istəyirdi.

Hər bir halda rəhbərlik metodu münasib, dəqiq və etimada əsaslanan olmalıdır. Bu cəhətdən Peyğəmbər beyət aldığı zaman çətin şəraitdən, gələcəkdə baş verəcək döyüşlərdən xəbər verib təhlükəli sui-qəsdləri onlara eşitdirdi, çünki Həzrət kafirlərin onun dəvətinə qarşı nə törədəcəklərini bilirdi. Onların müsəlmanlarla döyüşəcəklərindən, canlarını və mallarını zorla əllərindən alacaqlarından xəbərdar idi. Peyğəmbərin hərəkətlərində görünən bu mövqə sədaqətin təcəssümü idi. Xalq kütləsi ilə rəhbərlik arasında mövqeyi müəyyənləşdirsin və aralarındakı qarşılıqlı etimadı möhkəmləndirsin deyər İslam, bu sədaqəti islami şəxsiyyətin açarı qərar vermişdir.

İnsanlar Peyğəmbərdən sədaqət və əmanətdən başqa bir şey görmədiklərindən İslama cəzb olunurdular.

Peyğəmbər şirin və ləzzətverici vədələrlə onların ürəklərini qızdırmaq və ya gələcək təhlükələr barədə susmaq istəmirdi. Əksinə, Həzrət gördüyümüz kimi İslam əxlaqını təlim etmək baxımından ən gözəl üsuldan istifadə etdi. Belə ki, Yəsrib camaatı qarşıda onları çətinlik və təhlükə gözlədiyini eşitdikləri zaman “Biz qorxmuruq, çünki biz döyüş övladlarıyıq, o ki, qalsın döyüş Allah və İslam yolunda olsun”, – dedilər.

Peyğəmbər bununla da kifayətlənmədi. Əksinə o çalışdı ki, bu müqavilədə onların boynuna məsuliyyət qoymaqla özü ilə onlar arasında təzminat əlaqələri yaratsın. Nəhayət, bu müqavilə Peyğəmbər və Yəsrib nümayəndələri arasında bağlandı. Bu öhdəçilikdə hər iki tərəf əməli bağlılığa qərar verib imza atdılar və bununla da göstərdilər ki, bu qarşılıqlı razılaşma sadəcə sözdən ibarət deyil, əksinə bu çox ciddi və həqiqidir, çünki müəyyən edilmiş məsuliyyətləri ümumi bir çərçivədə icra etmək, qeyri-müəyyənliyə, dəyişiklik və fərdi surətdə yanaşmaya səbəb ola bilərdi. Bu isə qarşılıqlı razılaşmaları mütərəddid (tərəddüdlü, qərarlı) edər və onu nizamsızlıq (və ya hadisələrin öhdəsinə buraxmaq) təhlükəsi qarşısında qoyardı.

Üçüncü: Qarşılıqlı anlaşmanın məxfi qalmasının təkidi;

Bu şərt ona görə qarşıya qoyulmuşdu ki, ümumən bütün hərəkət və görüşlər gizli surətdə baş verməli idi. Bir-biri ilə görüşdükləri zaman, müqavilə bağladıklarında, danışdıqda və hətta bir-birindən ayrıldıqlarında belə bu qaydaya riayət etməli idilər. Bu isə İslamın həqiqiliyindən, obyektivliyindən xəbər verirdi.

İslam ehtiyac və zərurətləri üçün və insanın zərərsizliyinə zəmanət vermək baxımından qəbul edir, habelə zamanın şəraitinə əsasən mümkün çətinliklərin qarşısını almaq məntiqindən istifadə edirdi.

Bütün imkanların küfr və batilin əlində olduğu bir zamanda İslam, **“vəziyyət və şəraitindən asılı olmayaraq haqq məxfi deyil, aşkar olmalıdır, çünki gizli işlər qorxu və zillətin nişanəsidir”** deyilən təfəkkür tərzinin əleyhinədir.

Bəlkə də, ən çox təəccüb ediləcək şey bu müqavilənin sirli qalmasına diqqətlə riayət edilməsidir. Bu isə əsasən ənsarlar tərəfindən olurdu. Onların hətta dostları belə bu hadisələrdən bixəbər idilər, çünki Qüreyş onlardan bu hadisə haqqında soruşduqda onlar: “Heç nədən xəbərimiz yoxdur!” dedilər.

Dördüncü: Qüreyşin mütərəddid qaydada möminləri təqib və əziyyət etmələri, hətta Məkkənin xaricindən gələnlərə də aid edilirdi. Bu isə məkkəlilərin, özlərini Peyğəmbərin dəvəti ilə Məkkənin daxilində

və xaricində müharibə etmə məsuliyyətinə sahib olduqlarını göstərirdi, çünki onlar başqalarına nisbətdə hər şeydən çox iqtisadi, siyasi mərkəziyyətlərindən və öz imtiyazlarını əllərindən verməkdən qorxurdular. Bu cəhətdən Məkkəli qüreyşlilərin İslamın və möminlərin əleyhinə olan kobudluğu axıradək davam etdi. Lakin möminlərin müqaviməti və davamlı olmaları, onların bütün təzyiqlər və işgəncələr qarşısında imanlarının daha da möhkəmlənməsinə səbəb oldu.

PEYĞƏMBƏRİN HİCRƏTDƏN SONRAKI TƏCRÜBƏSİ

Peyğəmbərin hicrətdən sonrakı təcrübəsi Məkkə dövrünə nisbətən daha geniş və müxtəlifdir. Bu təcrübə, Həzrətin hicrətdən əvvəlki təcrübəsinin davamı olmasına baxmayaraq, Mədinə təcrübəsi qarşıya çıxan imkanlar və müxtəlif dəyişikliklər baxımından hökumət mərhələsində Peyğəmbər dəvətinin üzünə həyatın yeni üfüqlərini açdı.

Peyğəmbər Məkkədə dəvətədgici hökmünü daşıyırdı. O, orada yaşadığı müddət ərzində daim risalətin “bünövrə”sini möhkəmlətmək üçün bir məkan, islami hədəfləri həyata keçirmək baxımından bir cəmiyyət axtarışında idi. Bu cəhətdən Məkkə təcrübəsi belə bir müəyyən hədəfin işığında təşəkkül tapdı.

Lakin Mədinənin şəraiti bundan fərqlənirdi. Əvvəlki hədəflər isə sona çatmışdı, çünki artıq həmin “bünövrə” üçün məkan və axtarışında olduğu həmin cəmiyyət meydana çıxmışdı. Peyğəmbər və müsəlmanlar yeni dəvət üsulları ilə ədalətli qanunlar əsasında hökuməti və yaşayışı tənzimləməklə bu təcrübəni zənginləşdirməyə çalışırdılar. Bu qanunlar maddi yönü ilə yanaşı mənəvi yönü də əhatə edir, fərdi və ictimai hüquqları tənzimləyir, ədalətin möhkəmləndirilməsi baxımından haqqın meyarlarına əməl edərək, rəhmət əsasında məhəbbətə, əfvə və səbrə dəvət edirdi. İnsanları izzət və kəramət haqqında düşündürür, müharibə və sülh üçün müvafiq qanunlar tərtib edilir, dəvətin dünyanın ən uzaq nöqtələrinə çatdırılması məsuliyyətini müsəlmanların öhdəsinə qoyurdu.

Peyğəmbərin ən mühüm məsuliyyəti rəhbərlik və bu mütərəqqi cəmiyyətə təşkilatçılıq etməkdən ibarət idi, çünki onlar dünyanın hər bir yerinə və bütün bəşəriyyətə ilahi risaləti yaymaq və islami dəvətin vəzifələrinə əməl etmək məsuliyyətini daşıyırdılar.

Biz, inqilabi təcrübəmizi genişləndirmək, Peyğəmbərin və onun saleh ümmətinin üsullarını öz əməllərimizlə yanaşı qoymaq baxımından Həzrətin bəzi zəngin və əzəmətli təcrübələrinə işarə edəcəyik:

PEYĞƏMBƏRİN MƏDİNƏDƏKİ TƏCRÜBƏLƏRİ

1. Qardaşlıq peymanı;

İbn Sədin “Təbəqat”ında belə gəlmişdir: “Tarixçilər demişdir: Allah Rəsulu (s) Mədinəyə hicrət etdikdən sonra birinci mühacirlər arasında qardaşlıq əqdi və dostluq peymanı bağladı və sonra isə mühacirlərlə ənsar arasında peyman bağlandı. Bu elə bir haqq və qardaşlıq peymanı idi ki, əgər ölümündən sonra onun varisi olmasaydı, bir qardaş digərindən irs apara bilərdi”.

Bu rəvayətdən nə əldə edirik?

Biz bu hadisədən çıxış yolunu yalnız müsəlman arasında dostluq və qardaşlıq əlaqələrinin yaradılmasında görürük, çünki yeni təşkil edilmiş bu cəmiyyətin möhkəm bünövrəsi yox idi. Tarixi düşmənçilik onları rəqabətə sürükləyir, cahiliyyət nişanələri isə hələ də öz əksini tapmaqda idi. Bu cəhətdən cəmiyyətin dost və qardaşlıq kimi belə bir peyman şiddətli ehtiyacı var idi, çünki (mühacirlər arasında olan) ruhi çöküntülər ənsar, yaxud mühacirlərlə ənsar arasında ixtilafa gətirib çıxarar, eyni zamanda onların müxtəlif ruhiyyəyə, əqidəyə və adət-ənənəyə malik olmaları onlar arasında ikitirəliyin, nifrət və hətta münaqişənin yaranmasına səbəb ola bilərdi.

Peyğəmbər ənsar arasında, sonra isə mühacirlər arasında, daha sonra onların hər ikisi arasında iman qardaşlığı əsasında yaxın əlaqələr icad etmək üçün çalışır, mənəvi atmosfer, məhəbbət və dostluq rabitəsi yaratmağa səy edirdi.

Başqa sözlə desək, Peyğəmbər, başlanğıcda ən yaxın və kiçik cəmiyyətlərdə, sonra isə geniş dairələr arasında vəhdət icad etmək istəyirdi. Buna görə də İslamın zühur etməsi ilə hər bir fərd özlüyündə əməli və şifahi ittifaq yaratmış oldu.

Peyğəmbər bu dostluq əlaqələrinin səthi və ötəri olmamasına səy edirdi, çünki hər hansı bir hadisə və təhriklər ötəri olan əlaqələri tənəzzülə uğrada bilərdi.

Peyğəmbər bu ittifaqın təbii olmasını, məsuliyyətli və dərin bir vəhdətə çevrilməsini, hamının bir-birinin hüquqlarına riayət etməsini istəyirdi. Elə buna görə də qardaşlıq məsələsinin ortaya atılması, ixtilafa gətirib çıxaran ədalətsizliyin və ayrı-seçkiliyin həmişəlik olaraq İslam cəmiyyətindən silinməsinə səbəb oldu.

Qardaşlıq peymanı bu yeni cəmiyyət üçün çox maraqlı və gözəl bir tərtibat idi. Bu cəmiyyət (uzun müddət) birlik, dostluq mühitində yaşadı. Müsəlmanlar bu dostluğun bərkətindən imanın və ilahi qardaşlığın dəyərini dərk etdilər. Peyğəmbərin meydana gətirdiyi qardaşlıq, nəsəbi və milli əlaqələrdən daha güclü idi. Bu növ qardaşlıqda sağlam, dərin və imanlı bir həyat tərzini mövcud idi. Bunun sayəsində döyüşdə, sülhdə və digər hallarda hamı Allaha və Onun qüdrətinə sarsılmaz bir iman bəsləyirdi.

Bu təcrübə, öləri və yarımçıq bir hadisə deyildi. Əksinə, o hər dövrdə bütün müsəlmanlar üçün əsas və hərtərəfli bir üsul idi.

Bu təcrübə, əməl və fikir meydanında dəyişilməzliyin şüarı, müsəlman əlaqələrinin təyinedicisi oldu. Bununla da bütün müsəlman qardaşlığı dünya və tarix boyunca fikri və əməli bir vəhdət kimi qorundu. Bu vəhdət böyük və kiçik dairələrdəki digər vəhdətlərin bünövrəsi və əsasına çevrildi.

2 . Məscid tikmək;

Həzrət Mühəmmədin (s) hicrətdən sonra Mədinədə yerinə yetirdiyi ilk iş, məscid tikmək oldu.

İbn Hişam öz “Sirə”sində məscid tikən zaman müsəlmanlar arasında olan səmimiyyət və ülfət dolu atmosferi belə təsvir etmişdir:

“... Ənsar, mühacirlər və digər müsəlmanlar da ona şərik olsun deyər, Peyğəmbərin özü də məscidin tikilməsində iştirak edirdi. Həqiqətən də, bütün müsəlmanlar necə də eşqlə o məscidin tikilməsində iştirak edirdilər!”

Şair bu barədə demişdir:

**“Əgər biz otursaq və Peyğəmbər iş görsə,
bizim işimiz mənfə və azgınlıq olacaqdır”.**

Müsəlmanların özləri də məscidi tikdikləri zaman oxuyurdular:

**“Həqiqi dünya, Axirət dünyasıdır
Allahım, ənsar və mühacirləri bağışla”.**

İbn Hişam demişdir: “Bu mənzum olmayan bir söz idi!”

İbn İshaq yazmışdır: Peyğəmbər (s) oxuyurdu:

**“Həqiqi dünya, Axirət dünyasıdır
Allahım, ənsar və mühacirləri bağışla”.**

İbn İshaq deyir: Ağır kərpiclə yüklənmiş Əmmar ibn Yasir Peyğəmbərə çatıb dedi:

– Ey Allahın Rəsulu! (s) Məni öldürdülər! Özlərindən çox məni yükləyirlər.

Peyğəmbərin xanımı Ümmüsələmə demişdir: “Gördüm ki, Allahın Rəsulu (s) Əmmarın tökülmüş saçlarını (buruq saçları var idi) əli ilə səpələyib deyirdi: **“Süməyyənin oğluna əfsuslar olsun. Səni öldürən onlar olmayacaq, səni zalım bir dəstə öldürəcək”.**

Bu zaman Əli (ə) də iş gördüyü halda belə oxuyurdu:

“Məscid təmir edən və oturub-duraraq orada ibadətini əziyyətinə qatlaşanla toz-torpaqdan qaçan bərabər deyildir”.

Həmin nəğməni Əmmar Əlidən (ə) eşidib oxuyaraq təkrar edirdi və Osman ibn Əfvana nəzər yetirirdi. Osman qəzəblənib dedi:

– Ey Süməyyənin oğlu! Bu gün dediklərini eşitdim. Allaha and olsun ki, bir gün həmin əsanı sənin burnuna çalacağam.

Allah Rəsulu (s) bu sözlərdən qəzəblənib dedi: “Onların Əmmarla nə işi var? Əmmar onları Behiştə dəvət edir, onlar isə onu atəşə səsləyirlər. Əmmar mənim gözlərimlə burnum arasındakı dəri kimidir...”²⁴

Məscid tikmək işi Peyğəmbərin Mədinədəki ilk təşəbbüsü idi. Bu isə Həzrətin planlı surətdə sağlam, fərdi maneələrdən və qəbilə cərəyanlarından uzaq olan möhkəm bir cəmiyyət yaratmaq istədiyini göstərirdi.

Peyğəmbər bu ölkəyə qədəm basmaqla, buranın qövmləri və qəbilələrinin uzun sürən qanlı döyüşlərinə və ixtilafına giriftar olmuş xalq arasında xariqələdə bir vəhdət meydana gətirdi. Bu elə bir zamanda baş verdi

²⁴ “Sirətun-Nəbi”; c. 2, s. 115

ki, burada nəinki Ovs və Xəzrəc kimi iki qəbilə arasında ixtilaflar və ya digər müharibələr baş verirdi, hətta iki tayfa ilə ayrı-ayrılıqda müqavilə bağlayıb hər ikisinin həm xeyrinə, həm də zərərinə döyüşən yəhudilər də mövcud idi. Yalnız xalqın bəzi hissəsi İslamı qəbul etmiş, lakin hamısı müsəlman olmamışdı.

Peyğəmbər məscid tikmək və qardaşlıq peymanını yaratmaqla misilsiz dostluğu və yeni bir təcrübəni birlikdə yaratdı. Bu planla o, dinin və mənəviyyatın sayəsində, ixtilaf yaradan bütün amillərin kökünü tamamilə yox etdi. Məscid bu təcrübənin və dostcasına rəftarın mərkəzinə çevrildi, çünki yalnız bu məkanda qəlblərin və ruhların Allahla sıx əlaqələri həyatverici yalvarışların nəticəsində təvazökarlığa meyil edir, dostluqlarını inkişaf etdirirdilər.

Mədinə məscidi müsəlmanların məktəbinə çevrildi. Onlar orada həvəslə və eşqlə Peyğəmbərin sözlərini dinləyir, həyatlarını elm, aqallıq və iman sayəsində nizama salmaq baxımından ilahi maarifi və Quran maarifini öyrənirdilər.

Mədinə məscidi müsəlmanların toplaşdığı bir mərkəz idi. Onlar burada bəzilərinin fərdi və ictimai çətinliklərini və çatışmazlıqlarını həll edirdilər.

Xülasə, məscid, Allaha yönələn ilhamverici və pak mənə və məfhum əldə ediləcək bir mərkəz idi.

Məscid və Allahı yad etmək, bizi şeytanın şərləyici və düşmənçilik yaradan vəsvəsəldəndən uzaq salır, qəflət yuxusunda olduğumuz zaman və ya hər hansı bir səhvə yol verdiyimizdə məscid mühiti, oradakı ibadətlər insanı pak və yəqinlik dolu bir atmosfərə sövq edir.

Bu cəhətdəndir ki, məscidin İslam həyatında nə qədər çox böyük rol oynadığını müşahidə edirik.

Lakin təəssüf hissi ilə deməliyik ki, məscidlər indiki xalq kütləsi üçün çox az rol oynayır. Belə ki, indiki məscidlər yalnız vacib namazları yerinə yetirmək, savab əldə edib əzabı dəf etmək üçün istifadə edilir. Daha yaxşı olar ki, biz burada məhz Peyğəmbərin tikdiyi həmin məsciddən söhbət açıb Peyğəmbər Sünnəsini yenidən canlandıraraq.

Peyğəmbərin məscid tikməyə təşəbbüs göstərməsi və tikinti işlərinə şərik olmasının müsəlmanlarda məsuliyyət hissini və birlik ruhunu necə qüvvətləndirdiyinin şahidi oluruq. Həzrət, əmr və nəhy etmədən əmələ onları yardımlaşmaya, həmkarlığa dəvət edirdi. Bu isə İbn Hişamın “müsəlmanları da işə təşviq etsin deyər, Peyğəmbərin özü də məscidin tikilməsində iştirak edirdi” təsvirinə ziddir.

Onlar dünya üçün deyil, Axirət üçün əməl edirdilər. Amma əgər dünya, Allahın təqvalı bəndələrinə vəd etdiyi Axirətə yetişmək üçün bir körpü və Allahın rizayətini qazanmaq üçün olarsa, mühüm əhəmiyyət kəsb edərdi.

Müsəlmanlar məscid tikdikləri zaman dua edir, Allahdan bir-biri; mühacir və ənsar üçün rəhmət və bağışlanmaq diləyirdilər.

Burada, təsadüfən Əmmar diqqətimizi cəlb edir. Öz hədəfi və əqidəsi uğrunda fədakarlıq etmiş, işgəncələr görmüş, dəfələrlə ölümün bir neçə addımlığında dayanmış və ata-anasını bu yolda şəhid vermiş olan Əmmar, daş-kərpic kimi ağır yükün altında az qalır yerə yığılsın. Bu an Peyğəmbərə şikayət edir. Lakin Allah Rəsulu (s) gələcəkdən ona xəbər verərək, onun zalım və tüğyankar bir dəstə tərəfindən öldürüləcəyini bildirir.

İmam Əli (ə) müsəlmanlardan (...) birinin toz-torpaqdan çəkdiyini, köməklik etməkdən boyun qaçırdığını gördükdə kinayəli halda şeirlə meydan oxuyur. Əmmar da ona ... qoşulur. Şeirinin onun haqqında deyildiyini başa düşən həmin şəxs (...) Əmmara qəzəblənərək, onu təhdid edir. Lakin Peyğəmbər Əmmarın müdafiəsinə qalxaraq ona qarşı olan məhəbbətini izhar etməklə vəhşicəsinə verilən işgəncələr qarşısında mətanətini və fədakarlığını təqdir edir. Bununla Peyğəmbər, ixtilaf mücahidlərinə nalayiq sözlər deməyə heç kəsin haqqı olmadığını bildirir. Xüsusilə, o kəslərin ki, özləri İslam üçün heç bir iş görməmişlər.

Biz yenə də həmin bərəkətli məscidin nurani və mənəvi fəzasına diqqət yetirdikdə ilk müsəlmanların necə əməl etdiklərini, necə düşündüklərini, bir-biri ilə nə keyfiyyətdə bəhs etdiklərini, Peyğəmbərin onların rəftarlarını idarə edərək necə bəzilərinə icazə verib digərlərini isə rədd etdiyinin şahidi oluruq.

Bu Sünnə bizə bir çox dərslər öyrənmək imkanı verir. O cümlədən, Peyğəmbərin əsl mücahidlərinə, yoxsul və məzlumlara verdiyi mühüm əhəmiyyət daha çox diqqətimizi cəlb edir. Həzrət, hədəf və əqidə uğrunda cihad və fədakarlığın mühüm və dəyərli olduğunun dərk edilməsi baxımından mücahidlərin zəifləməsinin qarşısını alırdı. Onlar Peyğəmbər əshabələri arasında böyük ehtiramla qarşılanırdılar. Bu isə Quranın xəttindən xəbər verir ki, buyurur:

“... Allah malları və canları ilə vuruşanları evlərində əyləşənlərdən dərəcə etibarilə üstün tutdu.”²⁵

3. Padşahlara və digərlərinə göndərilən məktublar;

Peyğəmbər sirəsindən bəhs edən kitablarda yazıldığına görə Allah Rəsulu (s) zamanın padşahlara, qəbilə başçılarına məktublar və müxtəlif ərazilərə heyət göndərməklə onları İslama dəvət edirdi.

Peyğəmbər bu dövətdə müxtəlif metodlardan istifadə edirdi. Yəni o, bəziləri ilə geniş və əhatəli, digərləri ilə isə müxtəsər danışırdı. Biz Həzrəti gah bir dövətedici kimi məktub yazan, gah bir hakim və vəliyyə-əmr (əmr sahibi) kimi təhdid edən və ya vədə verən, gah da bağışlayıcı və ya tənbehedici kimi müşahidə edirik. O, bəzən torpaqları bölən, bəzən də iqtisadi və şəri qanunları izah edən bir insan kimi çıxış edirdi.

Biz Rəsuli-Əkrəmin (s) sirəsinin bu yönünü araşdırdığımız zaman bu sirənin ruhunu, Peyğəmbərin rəftar və əxlaqını görürük.

“Təbəqati-Kubra”nın müəllifi, Allah Rəsulunun (s) padşahlarla olan bəzi rəftarlarına işarə edərək yazır: “Peyğəmbər, Nəcran yepiskoplarından olan Əsqəf ibn Haris ibn Kəbə belə yazdı: (Peyğəmbər bu məktubda xatırlatdı)

“Yepiskoplar, keşişlər və onların davamçılarının kilsələri, ibadətgahları və ya sahib olduqları digər şeylər olduğu kimi sabit qalacaqdır. Əgər yepiskoplar, keşişlər, kahinlər və digərləri müsəlman olsalar, onların məqam və məsuliyyətləri dəyişməzdir. Həmçinin qonşuları, Allah və Rəsulunun xidmətçiləri öz vəziyyətlərində qalacaqlar. Onların nə hüquqları dəyişəcək, nə də mənəb və mövqeləri. Onlara heç bir zülmkarlıq və təzyiq göstərilməyəcək”.

BU MƏKTUBUN İLHAMVERİCİ NƏTİCƏLƏRİ

Bir məsihi yepiskopuna yazılan bu məktubdan (İbn Haris ibn Kəb) bir çox ibrətlər almaq mümkündür. Bunun bir nümunəsi də din azadlığından, yeni müsəlman olmuş kəslərin ümumi və xüsusi işlərinə dəxalət etməməkdən ibarətdir. Bir şərtlə ki, onlar özləri bir-birinin nəsihətlərini və yaxşılıqlarını – heç bir kəsə zülm etmədən – qəbul etsinlər.

İçində məhəbbət nuru, rəhmət və qarşılıqlı insani güzəşt parıldayan bu həyat tərzini digər dinlərlə olan asudə rəftarında İslam maarifinin göstəricisidir. Bu metod İslam cəbhəsini qüvvətləndirmək və döyüş və düşmənçiliyin qarşısını almaqla yanaşı, digər dinlərin ardıcılıqlarını İslama daha da yaxınlaşdırır. Bu sakit həyat tərzini sonralar İslamın kölgəsində yaşayan və müsəlman olan qeyri-müsəlmanlarla rəftarda İslamın və Peyğəmbərin hikmətli və uzaqgörən rəftarının nişanəsidir.

Tarixçilər Allah Rəsulunun (s) digər məktubu haqqında belə yazırlar: “Allah Rəsulu (s) yepiskoplardan birinə bu mətnə bir məktub göndərdi:

“Salam olsun iman gətirən kəslərə!

Salamdan sonra xatırladıram:

Məryəm oğlu İsa, Allahın pak Məryəmin bətninə qoyduğu bir söz və Onun tərəfindən olan bir ruhdur. Mənim Allaha, İbrahimin, İsmayılın, İshaq, Yəqub və Əsbatın (Yəqubun on iki övladı) Musa və İsanın gətirdiklərinə və Pərvərdigar tərəfindən ilahi peyğəmbərlərə göndərilən hər bir şeyə imanım vardır. Bizimlə onlar arasında heç bir fərq yoxdur və ona təslimik. Haqq və hidayət tərəfdarlarına Allahın salami olsun”.

Biz təvazökarlıqla yazılmış bu məktubda Peyğəmbərin, məktubu başlayarkən İsa mövzusunda İslam əqidələri nöqtəyi-nəzərindən yanaşdığını və orada təkallahlı dinlərin, oxşar əqidəli peyğəmbərlərin vəhdətindən bəhs etdiyini görürük. Həzrət dövətdən başqa heç bir mətləbi izah etmir, ixtilafli mövzulara toxunmur, əksinə daha çox müştərək nöqtələrə işarə edir və burada İsanı (ə), Allahın digər göndərdiklərini ehtiramla yad edir. Burada əsl məqsəd isə, məktubun müxatəbinin (məktubu oxuyan şəxsin) diqqətlə düşünməsi və düşüncəli halda iman gətirməsidir. İman gətirməsə belə onun üzərində höccətin tamam edilməsi əsas şərtidir.

Bu hikmətli dəvət və bu aram söhbət nəinki İslamın dəyərini azaltmır, əksinə bu tərzlə və gözəl kəlmələrin nəqli, Quranın çatdırılması ilə İslamın həqqaniyyəti (haqq və ədalətə uyğunluğu) və əzəməti daha da artır.

²⁵ “Nisa”; 95

Dəvətin və İslam təliminin digər meydanlarından görürük ki, Peyğəmbər öz mübəllighlərini xalqın hidayəti üçün göndərdiyi zaman bu üsuldən istifadə edir.

Ravilərdən bəziləri yazırlar ki, Həzrət öz əshabələrinə buyurdu: “Hamınız səhər tezdən mənimlə olun!” Allah Rəsulu (s) sübh namazını qılıb bir qədər məscidində oturdu və dua edib Allaha zikr etdikdən sonra üzünü namazqılanlara tərəf tutaraq bəzilərinə təbliğ üçün getmə əmri verdi və buyurdu:

“Allah bəndələrini nəsihət edin və bilin ki, hər kəs insanların hidayətini öz üzərinə götürdüyü halda əgər heç bir nəsihət etməzsə, Allah Behiştə ona haram edər. Tərpənin, amma İsanın (ə) əshabələri kimi olmayın, çünki onlar ən yaxın məntəqələrə (yaxınlarının yanına) gedir, uzaqları isə boş buraxırdılar”. Lakin Allahın qüdrətilə onlardan hər biri elçi olaraq göndərildikləri qövmün dilində danışmağı bacarırdılar. Bu mövzu Peyğəmbərə nəql olundu. O, buyurdu: **“Bu, bəndələrin işi barəsində Allah tərəfindən onların üzərinə qoyulan ən böyük haqdır”.**

Bu kiçik və müxtəsər tövsiyədə İslamın işinə əhəmiyyət verilməsinin təkid edilməsi onu göstərir ki, qürbətə tox-torpağından, səfər çətinliklərinin onları yormasından qorxduqları üçün bu mücahidlərdən bəziləri uzaq məntəqələrə getmək əvəzinə, İslama dəvət üçün daha yaxın ərazilərə gədirdilər.

Lakin Allah Rəsulu (s) mücahidlərdən belə etməməyi istədi, əksinə dəvətçilər bütün cahanda dəvətin və insanların bütün ehtiyacları ilə həmahəng olmalıdırlar. Və bu özü nəsihətin, haqqa dəvət və tövsiyənin şərtlərindən biridir, çünki dəvətçilər, insanlar və İslam qarşısında çox böyük məsuliyyət daşıyır. Bu səbəbdən Allah-Taala rəhbərləri və dəvətçiləri bütün həyatları boyu dəvət işlərində insanlar üçün yolgöstərici və başçı təyin etmişdir.

Çətinliklərə dözə bilən, hidayət və dəvət etmə məsuliyyətini qəbul etməyə qüvvəsi çatan şəxs, onu yerinə yetirməkdən boyun qaçırırsa, Allah-Taala Behiştə ona haram edər, onu Öz rəhmət və inayətindən uzaq tutar.

Allah Rəsulu (s) keçmiş peyğəmbərlərdən (Həzrət İsadən (ə)) misal gətirərək bəyan edir ki, onlar uzaq məntəqələrə səfər etməkdən, orada çəkəcəkləri məşəqqətlərdən çəkinərək, ən yaxın ərazilərə gədirdilər. Ancaq burada rastlaşdıqları Allah möcüzələrindən biri də bu idi ki, öz məsuliyyətlərini ən gözəl surətdə yerinə yetirə bilsinlər deyə (yaxın ərazilərdəki başqa dildə danışan qəbilələrin deyil) onlar məhz getdikləri qəbilənin dilində danışa bilirdilər.

4. Ərəb heyətinin Peyğəmbərin yanına gəlməsi;

İslam ordusunun kafirlər qarşısında göstərdiyi rəşadət, düşmənin saysız təcavüzlərinə qarşı müsəlmanların əzəmətli müqaviməti nəticəsində Peyğəmbərin hakimiyyət mərkəzi Ərəbistan camaatının toplaşma meydanına çevrilmişdi. Onlar müsəlmanların ardıcıl qələbələrini və Peyğəmbərin fəvqəladə idarəçiliyini görüb Həzrətlə görüşməyə can atırdılar. Bu səbəbdən geniş xalq kütlələri İslamı qəbul edir və Mədinəyə doğru axışırdılar. Bu, Məkkənin fəthindən sonra daha çox inkişaf etməyə başladı, çünki ondan əvvəl xalq, iqtidarda olan qüreyşlilərin və Məkkə müşriklərinin qorxusundan müsəlmanlara qoşulmağa cürət etmirdilər.

Heyətlər Məkkəyə doğru axışır, Peyğəmbər də öz növbəsində müxtəlif üsullardan istifadə etməklə, hikmətli danışığı, gözəl əxlaqla ona tərəf üz tutanları İslama cəzb edirdi. Bu səbəbdən çox keçmədən Peyğəmbərin əxlaqı zamanın zərbül-məsəlinə çevrildi.

Biz, bu fəslin fəvqəladə əhəmiyyəti baxımından dəvətçilərin islami mübarizə və dəvət meydanlarında ilhamverici nümunələrini diqqətinizə çatdıracağıq:

“Təbəqatul-Kubra”nın sahibi bu barədə yazır:

“Bəsətin beşinci ilinin rəcəb ayında Bəni-Səd, Bəni-Bəkr tayfası, Zəmam ibn Sələbəni Peyğəmbərin yanına göndərdilər. Zəmam ibn Sələbənin tüklü dərisi, iki uzun hörüyü var idi. O Peyğəmbərlə çox sərt halda söhbət edir, o Həzrətin kim tərəfindən və nə üçün göndərildiyi barəsində və İslam qanunları haqqında suallarla müraciət edirdi. Lakin Peyğəmbər onun bu kobudluğu qarşısında çox yumşaq davranaraq suallarını aramla cavablandırır. Peyğəmbərin bu əxlaqı onun İslamı qəbul etməsi, ziddiyyət və bədbəxtlikdən qurtulmasına səbəb oldu. Sonra Zəmam Peyğəmbərin göstərişlərini öz qəbiləsinə çatdırdı. Onlar da hamılıqla İslamı qəbul edib öz məntəqələrində məscid tikdirərək namaza başlamaq üçün azan dedilər”²⁶.

²⁶ İbn Səd, “ət-Təbəqatul-Kübra”; c. 1, s. 299

İLHAMVERİCİ DƏRSLƏR

Peyğəmbərin bu gözəl əxlaqı bizə örnək olaraq bir çox şeyləri öyrədir. Həzrət Zəməmin kobud və tündməcazılığından nəinki narahat olmur, əksinə onun bu rəftarını böyük diqqət, yumşaq və həssaslıqla qarşılayır. Peyğəmbərin məhz bu cür gözəl davranışı, dəqiq cavabları nəticəsində o, müsəlman olur.

Diqqət edin ki, Peyğəmbər bu insanın əhəmiyyətini, onun başqalarına nisbətdə daha istedadlı olduğunu anlayıb ona dəyər verir.

Yenə də İbn Sədin “Təbəqat”ında gəlmişdir:

“Bir gün Bəni-Əbd ibn Ədiyy tərəfindən içində Haris ibn Əhban, Uveymir ibn Əhzəm, Həbib, Beyənin olduğu bir heyət – hamısı bir tayfanın övladları idilər – Peyğəmbərin yanına gəlib dedilər:

– Ey Mühəmməd! Biz hərəm əhli və oranın sakinləriyik. Biz o məhəllənin ən əziz adamlarıyıq. Buna görə də sizinlə döyüşmək istəmirik. Əgər siz qüreyşlilərdən başqası ilə döyüşsəniz, biz də sizinlə döyüşəcəyik. Lakin Qüreyşlə döyüşə bilmərik. Biz sizi və sizin nəslinizi çox sevirik. Əgər bizlərdən biri sizin adamlar tərəfindən öldürülsə, siz onun diyəsini ödəməlisiniz. Lakin əgər biz sizlərdən birini qətlə yetirsək, onun diyəsini ödəyəcəyik. Peyğəmbər onların sözlərini qəbul etdi. Bu zaman onların hamısı müsəlman oldular”.

Biz bu görüş və söhbətdən görürük ki, Həzrət bu camaatı Qüreyşlə cihad etməkdən istisna edir, çünki onlar bunu öz imanları qarşısında şərt olaraq qoyurlar. Bu tayfa Qüreyşlə bir məntəqədə yaşadıklarından aralarında müharibə düşməsinə istəmərdi. Bunun müqabilində onlar digər kafirlərlə döyüşdə Peyğəmbərlə birgə döyüşməyə hazır idilər.

Peyğəmbər onların şərtləri ilə razılaşmağa məcbur oldu. Əks təqdirdə onların İslama riayət etmək cəhətindən soyuma ehtimalı var idi. Bu isə onların İslama gəlmələrinə mane olardı, çünki o zamanlar döyüş nəticəsində öz yurdlarından didərgin düşmək çox çətin idi.

Bəlkə də, Allah Rəsulunun (s) bu şərtləri qəbul etməsinin əsas amillərindən biri də bu idi ki, İslama iman gətirənlər, ibtidada bütün vücudlarını İslam uğrunda fəda etməyə hazır olacaq qədər möhkəm və imanlarında qüvvətli deyildilər, çünki onların bu din haqqında dəqiq və kamil surətdə məlumatları yox idi. Bu səbəbdən Peyğəmbər öz hikmətli və yumşaq rəftarı ilə dəvət işində olan təcridi hərəkət qanununa əsasən əvvəl onları müsəlman etmək, sonra isə onları tərbiyələndirib inkişaf etdirərək, addımbaaddım İslam məfhumlarını və dini qanunlarını onların canlarına yeritmək istəyirdi. Bununla Peyğəmbər bir neçə sadə kəlmə deməklə onları inandırmağa, hətta dinin və ilahi dəvətin aşiqi etməyə can atırdı. Yalnız bu zaman onlar aram-aram, lakin bütün vücudları ilə İslama fəda olmağa hazır ola bildilər.

İbn Sədin “Təbəqat”ında Uns ibn Malik ibn Məzcəhin qəbiləsindən olan bir kişidən nəql olunur ki, o deyir:

“Bizim qəbilədən bir nəfər Peyğəmbərin yanına gəldi. Bu zaman Həzrət şam yeməyi yeyirdi. Peyğəmbər kişini süfrəyə dəvət etdi. Onlar şam yedikdən sonra Həzrət ona tərəf üzünü tutub dedi: “Allahın təkliyinə, Mühəmmədin (s) peyğəmbərliyinə və Onun bəndəsi olduğuna şəhadət verirsənmi?”

Kişi dedi:

– Şəhadət verirəm ki, Allahdan başqa ilah yoxdur və Mühəmməd onun bəndəsi və elçisidir!

Bu vaxt Həzrət soruşdu:

– Hansısa bir ümid, yaxud nəyəsə rəğbət bəslədiyindən bura gəlmisən? Yoxsa qorxundan və ya məcburiyyət üzündən buradasan?

Kişi cavab verdi:

– Ümid və ya tamah üzündən gəlməmişəm, çünki sən elə də dövlətli deyilsən. Qorxum da yoxdur, çünki mənim yaşadığım məhəlləyə hələ sənin ordu dəstələrin gəlməyib. Sənin dəvətindən sonra qəlbimə Allahın xofu girdi. Ona görə də qərara gəldim ki, Qiyamət günü Allahdan qorxum və sənin dediklərinə iman gətirim.

Həzrət onu tərif edərək dedi:

– Uns qəbiləsinin ən yaxşı natiqisən!

Bu dastandan görüldüyü kimi bir çox ərəb tayfaları arasında artıq İslam düşüncə və təfəkkürü yetişmişdi. İslam onlar üçün zamanın sözüne çevrilmişdi. Bu cəhətdən bu dəstələr və heyətlər arasında bir çox həyəcanlı hadisələr baş verirdi. Belə ki, İbn Səd öz “Təbəqat”ında bunu nəql edirdi. Bu cəhətdən yenə də onun “Nuceyb” adlı heyətin Allah Rəsulu (s) ilə görüşü haqqında olan nəqlinə işarə etmək istəyirik: “13 nəfərdən ibarət olan “Nuceyb” heyəti mallarının zəkətını da özləri ilə götürüb hicrətin onuncu ilində Rəsulullahın (s)

yanına gəldilər. Peyğəmbər onları çox mehribanlıqla qarşıladı. Həzrət, onlara ehtiram edib xoşgəldin dedikdən sonra qonaqları qəbul etməyi Bilala tapşırırdı. Heyət Mədinədə olduqları müddət boyunca onlara layiq olduqlarından artıq xidmət olundu və müxtəlif hədiyyələr verildi. Sonra Peyğəmbər onlardan soruşdu:

– Sizlərdən arxada qalıb bura gəlməyən bir kəs varmı?

Onlar Həzrətə arz etdilər:

– Hamıdan kiçik olan bir cavan (qulam) qafilədə qalıb.

Həzrət buyurdu:

– Onu da bizim yanımıza gətirin.

Həmin cavan Həzrətin yanına gəlib dedi:

– Mən sizin yanınıza gələn bu qəbilənin övladlarından biriyəm. Siz onların ehtiyaclarını təmin etdiniz.

İndi isə mənim ehtiyaclarıma cavab verin.

Həzrət soruşdu:

– Sənin nəyə ehtiyacın var?

Cavan dedi:

– Allahdan mənim bağışlanmağımı və qəlbimi qane etməsini istə.

Həzrət buyurdu:

– Allahım! Ona rəhmət et və qəlbinə zənginlik əta et!

Sonra göstəriş verdi ki, qəbilənin adamlarına verdikləri hədiyyələrdən ona da versinlər. Qonaqlar xoş xatirələrlə öz yurdlarına qayıtdılar.

Bu heyət hicrətin onuncu ilində Minada yenə də Peyğəmbərlə görüşdülər. Bu dəfə onlar on altı nəfər idilər. Peyğəmbər o cavanın halını onlardan soruşduqda onlar dedilər:

– Biz onun qədər Allahın ruzisinə qane olan başqa bir şəxs görmədik.

Peyğəmbər buyurdu:

– Mən ümidvaram, biz hamımız (birlikdə) öləcəyik²⁷.

Bu pakqəlbli, Allahın rəhmət və rizayətindən başqa heç bir şey istəməyən cavanın bu əməli bizim üçün bir məktəbdir. Xalqın, o cümlədən həmin cavanın qəbiləsinin adəti, maddi istək və təvəqqe olduğu halda yüksək mənəviyyata, böyük ruha malik olan bu cavan hamıdan əvvəl dərk edir ki, insanın nəfsi nəhayətsiz tələbkardır. Yalnız qane olmaqla və Allahın inayəti ilə onu razı salmaq mümkündür.

Mənəvi fəqirlik və qəlb fəqirliyi maddi fəqirlikdən də şiddətlidir. Mənəvi fəqirlik və nəfsani tamah insanı həmişə arzu və istəklərinin təşnəsi edir. Tamah və dünyaya bağlılıq, insanı zinətə doğru çəkir. Lakin qənaət və psixoloji və daxili zənginlik insan nəfsini şüura, hissə və bir mərhələyə çatdırır ki, həm az nemətlərə qane olur və həm də özünün kəramət, izzət və ehtiramını qoruyur. Belə bir şəxs ruhi şübhələrə giriftar olmur, dünyagörüşünü və mövqeyini dəyişmir, riyakarlıq etmir və heç bir şəraitdə öz məqsəd və prinsiplərindən vaz keçmir, çünki Qəniyyə-Mütləq olan Allahdan başqa heç bir kəsə ehtiyac hiss etmir. Yəni onun nəzərində başqaları da özü kimi bir insandır və ondan heç bir üstünlüyü yoxdur. Yəni hamı Allahın bəndəsidir və O da hamının Xalığı və Rəzzaqıdır.

Belə insanlar ruhi qənaətə və Allaha etimad etmə xislətinə yetişdikləri üçün başqalarının qarşısında hərislik göstərüb öz şəxsiyyətlərini alçaltmırlar.

Həzrət Əli (ə) bu barədə buyurur:

“Canını və nəfsini daim qoru və hər cür pislilik və alçaqlıq etməkdən çəkin. Əks təqdirdə nəfsin səni istəklərə və tamahkarlığa sövq edəcək, nəticədə isə çəkdiyin zərərin əvəzini heç bir şeylə ödəyə bilməyəcəksən”.

Peyğəmbər o cavanla bu cür rəftar etdi. Həzrətin onun haqqında etdiyi dua Allah tərəfindən qəbul olunub qənaət və izzətin zərbül-məsəlinə çevrildi. Nəticədə izzəti-nəfslə, Allahın ona bəxş etdiyi qəlb zənginliyi ilə dünyaya göz yumdu. (Allah Rəsulu (s) kimi dünyadan köçdü).

Bu dastandan da görüldüyü kimi Həzrət onu peyğəmbərlik tərbiyəsi ilə daha çox bəhrələndirmək istəyirdi. Bu səbəbdən o, ikinci ildə Minada görüşdükləri zaman həmin cavanın halını xəbər alır. Allah

²⁷ İbn Səd, “Təbəqat”; c. 1, s. 323

Rəsulu (s) bununla göstərmək istəyirdi ki, belə şəxsiyyətlər təqdir edilməli, hamı ondan dərs almalı və ona iqtida etməlidir.

Bunlar, Peyğəmbər əxlaqını təcəssüm etdirən dərslərdir ki, belə dərsləri onun zəngin həyat təcrübələrində müşahidə etmək mümkündür. Bu dərslərdən biri də Peyğəmbərin hüzuruna yetişib müsəlman olan Udəy ibn Hatəm dastanıdır.

Udəy ibn Hatəm deyir:

– Mədinədə Peyğəmbərin yanına getdiyim zaman, Həzrət məsciddə oturmuşdu. Məscidə daxil olub salam verdim. Həzrət soruşdu:

– Sən kimsən?

Ərz etdim:

– Udəy ibn Hatəm.

Həzrət yerindən qalxıb məni evinə doğru apardı. Yarı yolda bir qoca qarı Həzrəti yolundan saxladı. Peyğəmbər qarıya ehtiram göstərərək xeyli müddət ayaq üstə durub qarının söylədiyi istək və ehtiyaclarını dinlədi. Mən öz-özümə dedim: “Allaha and olsun ki, bu Peyğəmbər mələk də deyil (yəni mələkdən də səbirlidir)”.

Udəy sözünə davam edir:

– Sonra Peyğəmbər yoluna davam edib evinə yetişdi. Bu zaman Peyğəmbər içi xurma lifi ilə doldurulmuş yastıq gətirib mənə verdi və buyurdu:

– Otur.

Mən dedim:

– Ya Rəsuləllah! Siz əyləşin.

Həzrət buyurdu:

– Sən əyləş.

Ürəyimdə dedim: “Vallah heç mələk də belə iş görməz”. Sonra Həzrət mənə xitab edərək buyurdu:

– Ey Udəy! Sən rəküsisən...? (məsihilik və sabiilik dinləri arasında olan bir din)

Dedim:

– Bəli!

Həzrət yenə də soruşdu?

– Sən döyüşdən qalan qənimətin dördüdə bir hissəsini əldə etmək üçün mü qəbilənlə səfərə çıxdın?

Cavab verdim:

– Bəli!

Həzrət buyurdu:

– Bu iş sənə dinində caiz deyil.

Dedim:

– Bəli, Allaha and olsun ki, belədir.

Bu zaman anladım ki, o, peyğəmbərdir və Allahın elçisidir.

Udəy ibn Hatəm deyir:

– Allaha and olsun ki, iki il keçmədi ki, gördüm Babilin ağ sarayları (İrak) fəth edildi. Bir qadın Qadisiyyədən dəvə ilə Məkkəyə qədər gəlib həcci yerinə yetirir və geri qayıdırdı. Allaha and olsun, üç il keçmədi gördüm var-dövlətim o qədər çoxaldı ki, yığıb-yığışdırmağa heç kim yoxdur²⁸.

Bu dastanı nəql etməkdə məqsədimiz Peyğəmbərin Udəy ibn Hatəmə qeybdən xəbər vermək istəməsini və ya ona var-dövlət sahibi olmaq vədəsini verməklə onu ümidvar etməsini göstərmək deyil, çünki bu cəhətlərə əhəmiyyət vermək bəzən təvazökarlıqdan uzaq, dünyatələblilik ruhiyyəsinin yaranmasına səbəb olur. İbn Səd dastanın həqiqətini tam surətdə nəql etmədiyindən məsələnin özünün necə baş verdiyini bilmirik.

Lakin bu dastanı nəql etməkdə bizim məqsədimiz Peyğəmbərin qoca qarı və Udəy ilə təvazökar rəftarını göstərməkdir. Udəylə olan görüşündə Peyğəmbər, yerdə oturması, rəftar və söhbətləri ilə Udəyi İslama yaxınlaşdırır və bununla ilahi risalətin, insanların hidayətinin iftixarverici dünyə malından, səltənətlərdən daha üstün olduğunu göstərir.

²⁸ İbn Hişamın “Sirə”si, c. 4, s. 1002-1003

Nəql edilən bu mövzuların hər bir hissəsi özünəməxsus gözəllikləri ilə İslamın əzəmətindən, dərinliyindən bəhs edir. Bütün bu hadisələr, ayrı-ayrı fərdlər və müxtəlif dəstələrlə olan rəftar, İslamın fəvqəladə cazibəsinin nişanəsi, Quranın ədəb və əxlaqı, Peyğəmbər şəxsiyyəti, Allah Rəsulunun (s) ümumi və xüsusi həyatında əks etdirilmişdir. Bütün bu misalların araşdırmaya, dəyərləndirməyə və təhlilə ehtiyacı vardır. Elə bir məlumatlandırıcı, alimənə və ibrətverici araşdırma ki, təşkilatçılıq və həyat rəhbərliyi meydanında islami dəvətin yönlerini və tərəflərini hakim və xalq, hökumət və rəiyyət arasındakı dini-qurani əlaqələrdə göstərə bilsin.

PEYĞƏMBƏRİN SİRƏSİ HAQQINDA SUAL-CAVABLAR

Bizim Peyğəmbərlə olan əlaqəmiz heç də gizli deyildir, çünki biz hər gün Allahın birliyinə və onun risalətinə şəhadət verir, rukuda, səcdədə ona salam göndəririk. Hər bir müsəlman Allah Rəsulunu (s) həmişə namazda, orucda, həcdə yad edir, çünki Allahın hökmünü bizə çatdıran və bizi ilahi hökmlərlə tanış edən yalnız odur.

Biz Peyğəmbəri öz şəxsi və ümumi həyatımızda unutmuruz, çünki hər hansı bir halal-haramla rastlaşdığımızda, Quran oxuduğumuz və ya hədis dinlədiyimiz zamanlarda Allah Rəsulunun (s) yolunu, sirəsini xatırlayırıq. Beləliklə, hər bir hadisə və tarixi-dini münasibət bizə Peyğəmbəri və İslamı xatırladır. Biz onun əksini bütün həyatımızda görürük.

PEYĞƏMBƏRİN VİLADƏTİNDƏ MÖVCUD OLAN XEYİR-BƏRƏKƏT

Sual: Müsəlmanlar arasında belə bir adət vardır ki, Rəsuli-Əkrəmin (s) doğum gününü şənlik keçirib həmin gün öz sevinclərini biruzə verirlər. Sizin nəzərinizcə bu işin bizim üçün necə bir xeyri ola bilər?

Cavab: Hər zaman müsəlmanlar Allah Rəsulunun (s) doğumunun ətirli xatirəsini təkrar edərkən müsəlman, yenidən dünyaya gəldiyini hiss edir.

Allah da bizdən həyatımızda hər gün yeni bir doğuma sahib olmağımızı istəyir, çünki hər gün doğulmaq Allahın bizə bəxş etdiyi yeni bir ömürdür və həyatın hər bir yönündə yeni məsuliyyətə malik olmağımızdır.

Allah-Taala istəyir ki, bu yeni doğumda özümüz haqqında dərin düşünək, keçmişimizin dəyərini nəzərimizdən qaçırmayaraq və anlayaq ki, günlər keçir, lakin məsuliyyətlər baqi qalır. İslam bizdən bunu istəyir və bizi yalnız zamanın çətinliklərini görüb məsuliyyətdən qaçaraq təqaüdə doğru üz tutmaqdan çəkindirir.

İslamda heç kəs yorulmur və təqaüdə çıxmır. Baxmayaraq ki, bəzi işlər müəyyən fərdlərə ağırlıq edir. Əlbəttə, əgər hər hansı bir iş insana çətinlik törədirsə, həmin insan yalnız öz gücü səviyyəsində olan məsuliyyəti üzərinə götürməlidir. İslamda işsizlik deyilən bir məfhum yoxdur. Yəni insan düşüncəsiz, təcrübə və plansız mövcud olmamalıdır. Əgər hər kəs günlərini, hətta saatlarını işsiz, ibadət və düşüncəsiz keçirər və yalnız öləcəyi günü oturub gözləyərsə, nəinki İslamdan, hətta həyatdan bixəbərdir.

İnsan gərək bir gün öləcəyini fikirləşsin və özündən sonra həyatda bir nişanə qoyacağı haqqında düşünsün. Belə ki, bir çoxları bunu düşünmüş, biz isə onların nişanələrindən istifadə edirik.

Dedik: Peyğəmbərin mövludu bizim hamımız üçün yeni doğum günüdür, çünki biz də Şərfin və Qərbin cahiliyyətindən və geridəqalmışlığından azad olmaq istəyirik.

Biz gərək bütün dünyaya elan edək: Biz hər gün İslamla yenidən doğulur, onunla yaşayır və yeniləşirik, çünki İslam bütün insanlardan öz fikirlərində, qüvvə, fəaliyyət və imkanlarında yeni düşüncə sahibi olmalarını istəyir. Yalnız bu yolla insan bütün dünyanı inkişafa və təkamülə doğru yönəldə bilər.

İslam tənbelləri və ancaq günlərini keçirib ömürlərini tələf edənləri sevmir. İslam günlərini oturmaq, yeyib-yatmaqla keçirənləri, yaxud qələbəni mübarizəsiz əldə etmək istəyənləri diri hesab etmir, çünki belələri yuxu aləmində və ölüm halındadırlar. O ölüm ki, onları içdən çürütmüş, həyatı onlar üçün dayandırmışdır.

İslam nəzəriyyəsinə görə, özü və ailəsi üçün halal ruzi ardınca gedən şəxs Allahın sevimlisidir. Həmçinin, öz elmindən bir qədər də olsa digərinə öyrədən insan Allahın sevimlisidir.

Allah bizdən, Ona əqlin hidayəti və imanın gücü ilə pərəstiş etməyimizi istəyir. Peyğəmbər naminə şənlik edənlər cihad meydanında da müqavimət göstərirlər. Onlar, risalətə qəlbən bağlı olub təhlükəli hadisələr qarşısında Allah Rəsulunun (s) xətti ilə İslama dəvət üçün addımlayan insanlardır.

“De ki, əgər siz Allahı sevirsinizsə, mənim ardınca gəlin ki, Allah da sizi sevsin və günahlarınızı bağışlasın. ...”²⁹

Bizə doğum günü şənliyi haqqında göstərilən qayda məhz budur. İnsanlar üzərində məsuliyyət vardır ki, Allahın əmr etdikləri şeylərdə Peyğəmbərin ardınca getsinlər və Allahın həzər etdiyi şeylərdən çəkinsinlər.

Hər bir fərd öz iman və İslamını düzgün tanımalıdır. **Peyğəmbərin mübarək doğum gününü yad etməklə düşünməlidir ki, indi İslam əleyhinə olunan hücumlar, İslamın ilkin mərhələlərində Həzrət Mühəmmədin (s) şəxsən öz əleyhinə edilən hücumlardan daha çoxdur.** Bu cəhətdən hər bir müsəlmanın öz mövqe və üzərində olan məsuliyyətini tanıması mühüm şərtidir. Belə ki, bizim düşüncə və hissiyyatımız Allah Rəsulunun (s) düşüncə və hədəflərindən olmalı, Onun dostlarını özümüzə dost, düşmənlərini isə düşmən bilməliyik.

Əgər Peyğəmbər xalqla mülayimliklə rəftar edər, onlara ürək yandırırıdysa, biz də elə olmalıyıq. Yox əgər Həzrət bir kəslə sərt rəftar edirdisə, biz də sərt və qəti olmalıyıq, çünki Allah da bizdən bunu tələb edir. Əgər biz Onunla birgə iman karvanında hərəkət etmək istəyiriksə, bütün bunlara əməl etməliyik.

“Həqiqətən, Allah Rəsulu (s) Allaha, Qiyamət gününə ümid bəsləyənlər və Allahı çox zikr edənlər üçün gözəl nümunədir”³⁰.

Peyğəmbər bütün bəşəriyyət üçün layiqli bir nümunədir. Bu səbəbdən biz Onu özümüzə rəhbər bilməli və ondan dərs almalıyıq, çünki o bizi Allahın evinin qapısına və haqqa qovuşdurur. Bu cəhətdən biz, onun risaləti, həyatı və sirəsi əsasında əlaqələrimizi möhkəmləndirməliyik ki, həyatımız onun həyatı, ölümümüz də onun vəfatı kimi olsun.

İSLAMIN MAHİYYƏTİNİN MƏHVI ÜÇÜN GÖSTƏRİLƏN SƏYLƏR

Sual: Ağıl və İslam maarifinin mahiyyətini hədəf seçən maarifə zidd fitnələrə qarşı sizin fikriniz nədir? Bu daxili məhvedici planların qarşısında Allah Rəsulunun (s) gətirdiyi ən düzgün xətti və üsulu necə təqdim edə bilərik?

Cavab: İstər indiki zamanda, istərsə də keçmişdə, İslamı küfrlə qarışdırmağa səy edənlər çox olmuşdur. Əgər əsl İslama və həyatın bütün yönlərində ona söykənmək istəsək, deyəcəklər siz ekstremistsiniz. **Deyirlər:** öz kökünüzü və yolunuzu buraxın, Mühəmmədin (s) dəvətini qəbul etməyin, lakin adını istədiyiniz qədər böyüdün. **Deyirlər:** namaz qılın, amma anlamadığınız bir namazdan qılın. Oruc tutun, amma elə bir oruc ki, siyasi məsələlərdə ruhunuz və gücünüzə uyğun olmasın. Həcci də elə yerinə yetirin ki, sizin ümumi həyat tərzinizə aidiyyəti olmasın. Kəbə evinin dövrəsinə təvafın mənasını bilmədiyiniz halda təvaf edin. Səfa və Mərvə dağları arasında səy edin. Şeytani öz daşlarınızla rəcm edin (qovun), amma mənasına varmadan. Yəni bu rəcm siyasi rəcm mənasını kəsb etməsin, yalnız Şeytanın qovulmasının zahiri anlamı ilə tamamlansın.

İslamın mənasını, hədəfini və inkişaf etmiş adət-ənənəsini deyil, yalnız şüar şəklində zahirini təbliğ edin. Əks təqdirdə kafirlərin, müftəxor və müstəmləkəçilərin dilxor olmasına səbəb ola bilərsiniz, çünki kafirlərin və düşmənlərin çalışdığı budur ki, İslamı hər şeydən əvvəl qəlblərdə öldürsünlər və İslamın məhvi ilə bizim həyatımıza girsinlər.

Peyğəmbər bizi özünə və qəbiləsinə doğru dəvət etmək üçün gəlməmişdi. O, gəlmişdi ki, bütün bəşəriyyəti Allaha yönəltsin. Necə ki, özünü də Allaha doğru dəvət etmişdi. Özü ilahi risalətinə iman gətirdi və bizi də həmin risalətə doğru sövq etdi. O, Allaha ibadət etdi və bizi də Pərvərdigara pərəstiş etməyə çağırırdı.

O xalqa buyururdu: **“Ey camaat! Allah sizi cüt yaratdı. Odur sizi öldürən və dirildən. Bütün nemətlər Allahdandır. Kəsb etdiyiniz hər bir şey Onun nemətlərindəndir. Onun əta etdiklərindən başqa heç bir şey mövcud deyildir”.**

²⁹ “Ali-İmran”; 31

³⁰ “Əhzab”; 21

“Ey iman gətirənlər! Peyğəmbər sizi, sizləri dirildəcəkdir bir şeyə dəvət etdiyi zaman Allahın və Onun Peyğəmbərinin dəvətini qəbul edin. Bilin ki, Allah insanla onun qəlbi arasına girər və siz axırda Onun hüzuruna cəm ediləcəksiniz!”³¹

Allah sizi ölmək üçün dəvət etmir. Allah-Taala sizi həyat qurmaq üçün çağırır. Allah və Rəsulu bizi zillətdən, başqalarına bəndə olmaqdan azad edib Allaha bəndə olmağa dəvət etmişdir.

İndi gərək çoxdan mübtəla olduğumuz çətinliklərə necə qalib gələcəyimizi düşünüb bunlardan çıxış yolu axtaraq.

Keçmişdə İslam düşüncələri siyasətdən uzaq idi. Yəni yalnız ibadi mərasimlər və əxlaqi məsələlər səhində idi. Həyatı bütünlüklə dəyişdirən inqilabi hərəkatlər və siyasi görüşlər unudulmuşdu.

Lakin bu gün İslam geniş surətdə irəliləyir. Maneələri aradan qaldıraraq təhlükə və çətinliklərə doğru yol açır.

Biz İslamı başdan-ayağadək həyatımıza daxil etmək, bütün ömrümüzü İslama və Mühəmməd şəriətinin həyatverici nizamına xidmət etmək və kamil olan və bəşəri xoşbəxtliyi kamilləşdirən bu sistemə bağlı olmaq istəyirik. Biz bütün İslamı bütün yönəri ilə – yalnız namaz, oruc və həccində yox – əxz etməli və onun əmrün bil-məruf, nəhyun ənil-münkər və cihadını tərək etməməliyik. Biz İslamdan yalnız rəftarda yumşaq və söhbətdə mülayimliyi götürməklə kifayətlənməməli, əksinə fitnələr və təcavüzlər qarşısında dini və siyasi işlərdə sərt və qətiyyətli olmalıyıq. İslamın bəzi xüsusiyyətlərini götürüb, bəzi başqa sifətlərini tərək etməməliyik.

BİZİM İSLAM VƏ PEYĞƏMBƏR BARƏDƏ MÖVQEYİMİZ

Sual: Əvvəlki fəsillərdən göründüyü kimi bir sıra ərəb millətçiləri İslama dəvəti və Peyğəmbərin şəxsiyyətini məhz ərəblərə və qövmə məxsusluq kimi tanıtdırmağa çalışmışlar. Həmçinin Peyğəmbər barədə olan söylərindən görünür ki, onlar qeyri-ətiqadi yönərə əsaslanır və Quranın aydın dəyərlərinin əleyhinə çıxırlar. Bu cür hərəkatlər barəsində dinin fikri nədir?

Cavab: Allah Rəsulu (s) İslamı bütün bəşəriyyətə izah və təsdiq etmək üçün gəlmişdir. Həzrət doğruluq əsasında gəlmişdir. Biz də məhz İslamda mövcud olan bu doğruluq və düzlüklə yaşayıb bütün İslam əxlaqını özündə əks etdirən Həzrətdən layiqli örnəklər götürək. Bununla da bizim Peyğəmbərlə olan əlaqəmiz İslam əsasında olsun, çünki bizim Peyğəmbərlə olan əlaqəmiz o, məhz Allahın Rəsulu olduğu üçün bir mənə kəsb edir. Bu elə bir şeydir ki, Allah da bunu təsdiq etmiş və indi də etməkdədir:

“Mühəmməd aranızdakı kişilərdən heç birinin atası deyildir. Lakin o, Allahın Rəsulu və peyğəmbərlərin sonuncusudur. Allah hər şeyi biləndir!”³²

O Həzrət Allahın Rəsuludur. Bizim elmimizə və əqidəmizə görə Allah Rəsulu. Bu cəhətdən İslamı sevməyə nə, Peyğəmbərin dostu ola bilməz, çünki bizim Peyğəmbərlə olan əlaqəmiz şəxsi deyildir, əksinə imana və əqidəyə bağlıdır. Yəni əvvəl ona iman gətirməli, sonra isə sevməli, onun yoluna, hədəfinə qoşulmalı, onun xətti ilə hərəkat etməli və onun dəvət etdiyinə dəvət olunmalıyıq.

Peyğəmbər qəlbləri Allah məhəbbəti və ixlası ilə doldurmaq üçün gəldi. O, istəyirdi ki, bizi özündən əvvəl Allaha bağlasın. Əgər bizi özünə bağlayırdısa, yenə də bu Allaha bağlılıq yolu ilə idi.

Bizdən istəmədi ki, onu Allahın yanında böyük bilək. Əksinə, ona məhz Allahın bəndəsi olduğu üçün ehtiram etməmizi istədi. Biz bilirik ki, onun ən yüksək insani keyfiyyətlərə sahib olması və ən üstün dərəcədə olması Allah qarşısında olan bəndəçiliyindən və sonsuz itaətindən irəli gəlir.

Bütün bunlar bir növ ibrətlərdir ki, biz bunlardan dərs almalı və heç kəsə ən yüksək dərəcəyə mənsub olsa belə allahlıq sifəti verməməliyik. Hər bir kəsin əzəmət və dəyəri onun bəndəliyinin dərəcəsi qədərdir. İstər o şəxs övliya, istər alim və mücahid, istərsə də tarixi qəhrəmanlardan olsun.

Allah Rəsulunun (s) əzəmətinin sirri, onun Allaha ixlasla bəndəlik etməsində idi. Eynilə Əlinin (ə) də əzəmətinin sirri Allahın müxlis bəndəsi olmasında idi və o öz bəndəliyi ilə iftixar edərək Allah qarşısında belə ərəz edirdi:

“Ey Allahım, Sənin, mənə Rəbbim olmağın fəxr olaraq mənə kifayət edir və mənə sənə bəndə olmağın izzət və şərəf olaraq mənə kifayət edir!”

³¹ “Ənfal”; 24

³² “Əhzab”; 40

Bu cürdür Allahın müxlis bəndələri olan məsumların bəndəlik və dəyərinin fəlsəfəsi.

Müsəlmanların Peyğəmbərlə olan əlaqələrinin şəxsi və rəsmi olmasının heç bir dəyəri yoxdur. Bu əlaqə məhz bütün insanların Allaha bəndəliyi, Onun pak və müqəddəs zatına itaət və ibadəti əsasında olmuşdur.

Bəzi adamlar Peyğəmbərdən bir dahi kimi bəhs edir, yaxud da onu ərəb millətinin dərdlərini bilib onların nicatı üçün inqilab edən və ərəblərin sülh yaradıcısı kimi tanıyırlar.

Bəli, Allah Rəsulu (s) bir dahi və əzəmətli bir inqilabçıdır. Lakin onun bu sifətləri bizim nəzəriyyəmizə görə Həzrətin zati və fərdi sifəti deyildi. Bizə görə onun ehtiramı və mövqeyi Allahın onu Rəsul kimi seçməsi və ona vəhy etməsidir. Hər kəs vəhyi, onun risalətini və Allaha olan bəndəliyini inkar etsə, İslamı inkar etmişdir. Allah Rəsulunun (s) ilahi məsuliyyətini qəbul etməyən kəs, həqiqətdə İslamı qəbul etməmişdir.

PEYĞƏMBƏR BİZƏ NECƏ ŞAHİDLİK EDİR? ONUN ŞAHİDLİYİ NƏ CÜRDÜR?

Sual: Quran-kərim Peyğəmbər haqqında şahid, mübəşşir (müjdələyən) və nəzir (qorxudan) kimi bəhs edir. Biz Quranın bu məfhumlarından necə ilham almalıyıq?

Cavab: Allah Rəsulunun (s) xüsusiyyətlərindən biri də budur ki, o bizə şahid və nazirdir. O, özünün hüuru və risaləti və canişinləri, naibləri və xəlifələri ilə bizə şahiddir. **“Ya Peyğəmbər! Həqiqətən, Biz səni bir şahid, bir müjdəçi və bir qorxudan kimi göndərdik! Biz səni Allahın izni ilə Ona tərəf çağıran və nurlu bir çıraq olaraq göndərdik!”**

O, ilahi dəvətin məsuliyyətini və dini risaləti əda etməyi öhdəsinə götürənlərə və bunu qəbul edənlərə Allah hüurunda şahidlik edəcəkdir. O, risalətini çatdırdığı ümmətinə şahidlik edəcəkdir. O, ümmətinin onun zamanında və ondan sonra yerinə yetirdikləri hər bir şeyə Allah dərgahında şəhadət verəcəkdir. O, şəhadət verəcəkdir ki, ümməti risalətinə uyub, ya yox? Şahidlik edəcəkdir ki, ümməti risalət yükünü çiyinlərinə götürüb, ya yox? Aya ümmətinin onunla və onun risaləti ilə rəftarı keçmiş ümmətlərin öz peyğəmbərləri ilə olan rəftarı kimidir? Yaxud ilahi dinin dəvətindən yalnız zahirini tutub həqiqət və mənasını kənara buraxmışlar?

Onun bizim düşüncə və əməllərimizin şahidi və naziri olduğunu bildiyimiz halda baxaq görək biz necə rəftar edirik?

“... Ta ki Peyğəmbər sizə, siz də insanlara şahid olasınız”³³.

Biz risalət (missiya) yükünü daşıyan, ilahi risalət və şəriət yolu ilə Allahla əlaqəsi olan və həmçinin, insanların vəziyyətlərinə və əməllərinə şahid və nazir olan şəxslər kimi özümüz özümüzdən soruşmalıyıq: “Biz bu böyük məsuliyyətin həddində və əndazəsində qərar tutmuşuq?” Allah bizdən bunu istəyir.

“Ya Peyğəmbər! Həqiqətən, Biz səni bir şahid, bir müjdəçi və bir qorxudan kimi göndərdik!”³⁴

Peyğəmbər, Allah yolu ilə hərəkət edən xalqı ilahi razılıq və Behiştə müjdələyir və Allahın əmrlərinə bağlı olanlara pak həyatdan xəbər verir. Əgər bütün bu xüsusiyyətlərə sahib olsa, dünya və Axirətdə aqibətimiz çox yaxşı olacaqdır.

Biz görək həmişə Allah və Peyğəmbər tərəfindən verilən vədə və müjdələri yadda saxlayıb onu zehnimizdən, nəzərimizdən və öz əməllərimizdən uzaqlaşdırmayaq.

İnsan görək yadda saxlasın ki, Allah Rəsulu (s) Behişt müjdəsini kimlərə vəd etmişdir. Görəsən, biz bu səadətə çata biləcəyikmi, yaxud bərəkəti və azadlığı özümüz üçün və ya digərlərinə ərməğan edə biləcəyikmi?

“O kəslər ki, mələklər onların canlarını pak olduqları halda alıb: “Sizə salam olsun! Etdiyiniz (gözəl) əməllərə görə Cənnətə daxil olun!”–deyərlər”³⁵.

Görək bu cür düşünülün və ümidlə yaşansın. Lakin yalnız ümid deyil, bizi bu səadətə qovuşduracaq olan ən mühüm amil əməldir!

“Ey insanlar! Rəbbinizdən qorxun. Həqiqətən, Qiyamət gününün zəlzəlesi dəhşətli şeydir! Onu görəcəyiniz gün hər bir əmizikli qadın əmizirdiyi uşağını unudar, hər bir hamilə qadın bari-həmlini

³³ “Həcc”; 78

³⁴ “Əhzab”; 45

³⁵ “Nəhl”; 32

yerə qoyar. İnsanları sərxoş görərsən, halbuki onlar sərxoş deyillər. Ancaq Allahın əzabı çox şiddətlidir!”³⁶

Allah bəndələrinə Peyğəmbər və Quran vasitəsilə Ona qarşı küfr və üsyan etməmələrini xəbərdarlıq edir. Allahın xəbərdarlığı bizim azgınlığa düçar olmamağımız, Şeytana və batil inanclara itaət etməkdən çəkinməyimiz üçündür, çünki əks təqdirdə Allahın şiddətli əzabına düçar olacağımızdan xəbər verir.

“O gün heç kəs heç kəsin karına gələ bilməz. O gün hökm ancaq Allahındır!”³⁷

“Allah bu şəhəri misal gətirir. O şəhər əmin-amanlıq və arxayınlıq içində idi. Lakin Allahın nemətini inkar etdi, Allah da həmin şəhərə etdikləri əməllərə görə aclıq və qorxu bəlası daddırdı”³⁸.

“İnsanların öz əlləri ilə etdikləri üzündən quruda və suda fəsad əmələ gələr ki, Allah onlara etdiklərinin bir qismini daddırsın və bəlkə, onlar qayıtsınlar”³⁹.

“Bu gün hər kəs öz əməlinə görə cəzalandırılacaqdır. Bu gün heç bir zülm ola bilməz. Allah tez haqq-hesab çəkəndir!”⁴⁰

“Biz onlara zülm etmədik. Onlar özləri-özlərinə zülm edirdilər”⁴¹.

TƏVƏLLÜDDƏN PEYĞƏMBƏRLİYƏDƏK

Sual: Quran-kərim Rəsuli-Əkrəmin (s) təvəllüdündən, onun keyfiyyətindən, hansı ruhi və ya qeybi şəraitdə yarandığından söhbət açmır. Halbuki, Həzrət İsanın doğumu barəsində bir çox ayədə danışmışdır. Sizin bunun haqqında fikriniz nədir?

Cavab: Quran-kərim ona görə Həzrət İsa əleyhissəlamın viladətindən danışır ki, o Həzrətin doğumunda ilahi qüdrət təcəssüm etmişdir. Bu xüsusiyyətdən başqa Həzrətin doğumunda heç bir xüsusiyyət yoxdur.

Quran Həzrət İbrahimin, Musanın və Mühəmmədin (s) təvəllüdündən söhbət açmır. Yalnız Həzrət Adəmin yaranmasından və Həzrət İsanın doğulmasından bəhs edir, çünki Allah bu iki xüsusiyyətlə Öz qüdrətini, möcüzəvari iradəsini göstərmək istəyir.

“Allah yanında İsa da Adəm kimidir. Allah onu torpaqdan yaratdı. Sonra ona “Ol!” dedi, o da oldu”⁴².

Belə ki, Allah, insanı həm ata-anadan, həm də atasız və anasız yaratmağa qadirdir.

Lakin İslam Peyğəmbəri yetim və fəqir bir şəraitdə dünyaya göz açdı. Babası Əbdülmüttəlibin göstərişinə əsasən onun qəyyumluğunu (himayədarlığını) Əbutalib öz öhdəsinə götürdü. Hətta camaat Həzrəti “Əbutalibin yetimi” adlandırırdı. Xudavəndi-ələm onu uşaqlıqdan Öz lütf və inayəti ilə tərbiyələndirdi, pak qəlbinə iman nuru saldı. Həzrət bütün işlərinə, düşüncələrinə iman nuru, təfəkkür və dualarla başladı.

Peyğəmbər nəbi olmamışdan əvvəl Allah ilə görüşü və əlaqəsi vardı. Allah Rəsulu (s) besətə yaxın olan illərdə Hira dağına gedər, orada ibadətə və fikrə dalardı.

Peyğəmbər hazırlıq üçün özünü tərbiyələndirdi. Böyük və kiçik işlərdə doğruluğu özü üçün meyar qərar verdi. Hətta zarafat əsnasında belə yalan danışmamağı özünə tələq etdi. O, əmanətdarlıq və düzgünlüyü ən yüksək həddə (ismətə yaxın bir hədd) qaldırdı. Nə bir kəsin malını yedi – kafir, yaxud müşrik olsalar belə – nə bir kəsə zülm və sitəm etdi, nə də xalqın adına, həyasına ehtiramsızlıq etdi. Bu cəhətdən besətdən əvvəl xalqın əmini kimi tanındı və “Əbutalibin yetimi” ləqəbi “Əmin” ləqəbi ilə əvəz olundu.

O danışan zaman deyirdilər: “doğruluq”, “əmanət” və “gözəl əxlaq” söhbətə başladı. Bu səbəbdən o, doğruluqda və fəzilətdə hamı üçün nümunə idi.

Peyğəmbər təfəkkür və tədbirlə öz tərbiyəsi ilə məşğul olur, Allah-Taala isə Öz elmindən, lütf və rəhmətindən ona bəxş edərək Həzrəti ilahi ədəblə tərbiyələndirirdi. Peyğəmbər buyururdu: **“Rəbbim mənə ədəb öyrətdi. Nə gözəl ədəb öyrətdi!”**

Peyğəmbər Hira dağında ibadətlə məşğul olduğu zaman Allahın göndərdiyi mələk ona nazil olub dedi:

³⁶ “Həcc”; 1-2

³⁷ “İnfitar”; 19

³⁸ “Nəhl”; 112

³⁹ “Rum”; 41

⁴⁰ “Ğafir”; 17

⁴¹ “Nəhl”; 118

⁴² “Ali-İmran”; 59

“Yaradan Rəbbinin adı ilə oxu. O insanı ələqdən yaratdı. Oxu! Sənin Rəbbin ən böyük kərəm sahibidir. O Rəbbin ki, qələmlə yazmağı öyrətdi”⁴³.

Allah səni öyrədəcək, sən alim və böyük bir həyatın müəllimi olacaqsan. “Ümmi ərəblərə özlərindən Peyğəmbər göndərən Odur. Əvvəllər yollarından açıq-aşkar azsalar da, onlara ayələrini oxuyar, onları təmizləyər, onlara Kitabı və hikməti öyrədər!”⁴⁴

“Ya Peyğəmbər! Həqiqətən, Biz səni bir şahid, bir müjdəçi və bir qorxudan kimi göndərdik. Allahın izni ilə Ona tərəf çağırın və nurlu bir çıraq olaraq göndərdik”⁴⁵.

PEYĞƏMBƏRİN İCTİMAİ TƏCRÜBƏLƏRİ

Sual: Peyğəmbər Məkkədə yüksək mövqeyə sahib olduğundan onun risalət və dəvətinin təsiri daha geniş və asan olmalı idi. Lakin bunun əksinə olaraq, görüldüyü kimi Həzrətə Məkkə əhalisi və öz qövmü müxtəlif işgəncələr və əziyyətlər verdilər. Biz Qüreyşin rəftarını neçə təhlil edə bilərik və ilahi dəvətin inkişafı üçün hansı təcrübələri əldə edə bilərik?

Cavab: Qüreyşin problemi, qəlblərinin bağlı olması, nurun və həyat eşqinin nüfuz etməsinə mane olan səddin çəkilməsi idi. Onlar anlamayan bir qəlbə, eşitməyən qulaqlara və görməyən gözlərə sahib idilər. “**Həqiqətən, gözlər kor olmaz, lakin sinələrdəki ürəklər kor olar**”⁴⁶.

Bu səbəbdən kafirlər və Məkkə müşrikləri qəlblərini bağlayıb şəriətdən, rəhmət və hidayətdən qaçır, ağla, ayıqlığa qarşı üsyan edirdilər. Peyğəmbərə əziyyət edir, zibilləri onun üstünə atır, bədəni yaralanana və ayaqları qanayanadək daşa basırdılar. Müşrik qüreyşlilər Həzrətin şəxsiyyətini alçaltmaq üçün bütün yollardan istifadə edirdilər.

Onlar Peyğəmbəri hər tərəfdən iqtisadi və ictimai mühasirəyə aldılar. Bəni-Haşimlə də eyni cür rəftar etdilər. Onlar Bəni-Haşimin qüreyşlilərlə əlaqələrinə, bir-biri ilə evlənmək hüquqlarına mane olub hətta birlikdə oturmağın və yemək yeməyin qarşısını aldılar.

Onlar bu növ əziyyətləri Peyğəmbərə də rəva görür, Quranı və dini təhqir edirdilər. Quranı şeir, sehr və cadu adlandırır, ağılı, sədaqəti və doğruluğu ilə zəmanəsinin nümunəsi olmasına baxmayaraq Peyğəmbəri sahir və yalançı adlandırırdılar.

Həzrət dəvət üçün qəbilənin arasında gəzəndə əmisi Əbuləhəb onun ardınca düşüb deyirdi: “**Qardaşım oğlunu qəbul etməyin. O məcnundur (dəlidir)**”.

Lakin bütün bunlara baxmayaraq Peyğəmbər yorulmur, camaata qarşı kin saxlamır, əksinə ümidlə onları hidayət və dəvət etməyə davam edirdi. Həzrət ancaq buyururdu: “**Allahım qövmümü bağışla! Həqiqətən, onlar cahildirlər**”. Aydındır ki, nadanlıq necə evyıxan bir bələdir.

Ona edilən bu işgəncələr qarşılığında onlara nifrin və lənət oxumaq əvəzinə Allahın onlara əzab verməməsini istəyirdi, çünki bu millət uzun illər boyu cahillik, azgınlıq kölgəsi altında qalmışdı. Bu səbəbdən qəbləri bərkimiş, doğru yolu və haqla-batili ayırma qüdrətindən uzaqlaşmışdı.

Peyğəmbər dua edirdi ki, öz qərarında möhkəm olsun. O, səbrlə gecə-gündüz öz dəvətinə davam edir, insanların qəblərinə, gözlərinə girirdi. Bütün təcrübələrdən, üsullardan istifadə edirdi ki, insanlar İslama doğru gəlsinlər. Bununla da haqq qələbə çalsın. Bu idi o böyük qəlbin səbri və hədəfi.

Bu üzdən müşriklər Peyğəmbərə sehrbaz və cadugər töhməti vururdular ki, xalq onun peyğəmbərliyinə inanmasın. Bununla yanaşı onlar Quranı da əsətir, uydurma adlandırırdılar. “**Bu, qədimlərin uydurduğu əfsanələr və yalan sözlərdir. Mühəmməd onları yazdırtmışdır; səhər-axşam özünə oxunur**” – dedilər”⁴⁷.

Qəbiləsi Həzrətə dəli deyib ittiham etdikləri zaman Həzrət buyururdu:

“**De ki: “Mən sizə ancaq bir öyüd verəcəyəm. Allah xatirinə iki-iki, bir-bir durun, sonra da bir dərindən düşünün, sizin yoldaşınızda heç bir divanəlik əsəri yoxdur. O yalnız qarşıdakı şiddətli əzabla sizi qorxudan bir peyğəmbərdir!”**”⁴⁸

⁴³ “Ələq”; 1-5

⁴⁴ “Cumua”; 2

⁴⁵ “Əhzab”; 45-46

⁴⁶ “Həcc”; 46

⁴⁷ “Furqan”; 5

⁴⁸ “Səba”; 46

Peyğəmbər bütün bu münaqişələrə və qarışıqlıqlara baxmayaraq, öz işini yerinə yetirirdi ki, bu mənasız dedi-qodular, mübahisə və yersiz münaqişələr içində əsl hədəf unudulmasın. Peyğəmbər ətrafındakılardan düşünməyi tələb edir, şüar verərək xalqı çəkəndirmək istəyənlərin (Əbuləhəb kimilərinin) ardınca getməməyi tapşırırdı, çünki müşriklər müəyyən iğtişələr yaratmaqla xalqı öz arxalarına çəkir, təbiətən zəif olan insanlar isə onların avam şüarlarına aldanıb öz azadlıqlarını, ağıllarını və şəxsiyyətlərini itirirdilər.

Peyğəmbər onlara (belə ki, Qurandan da görüldüyü kimi) buyurdu: Allahı düşünün, Allah üçün iki-iki qiyam edin və təkliddə isə öz ayaqlarınız üzərində durun. Heç kəsin, heç bir dəstənin və qəbilə başçısı olsa belə sözünün ardınca getməyin. Qəlblərinizi Allah sözünü eşitməyə hazır edin. Siz Allah bəndəsiniz və həqiqət axtarışındasınız!

Bu ayədən çox böyük dərslər almaq mümkündür. Allah deyir: iki-iki qiyam edin, məşvərət edin, təfəkkür edin, tək qaldığımızda belə sözləriniz üzərində düşünün. Görəsən, dəli belə bir hikmətli söz danışa bilərmi? Dəli bir insan sizi ağla və təfəkkürə dəvət edə bilərmi?

Müşriklərin Peyğəmbərin əleyhinə olan mənəvi döyüşü çox sərt və rəhmsizcəsinə idi. O qədər şiddətli idi ki, hətta Quran bu haqda belə buyurur: **“Bilirik ki, onların dedikləri söz səni çox kədərləndirir. Həqiqətdə isə onlar səni yalançı hesab etmirlər. Ancaq o zalımlar Allahın ayələrini inadla inkar edirlər”**⁴⁹.

Allaha doğru dəvət etdiyiniz zaman xalq sizin əleyhinizə çıxarsa, bundan yorulmayın, hətta narahat və qəmgin də olmayın, çünki siz tək deyilsiniz. Haqq, tarix, Allah və xalqın fitrəti sizinlədir.

“Səndən əvvəl də peyğəmbərlər təkzib məruz qalmışdılar. Lakin onlar təkzib olunduqları və əziyyət verildikləri şeylərə dözdülər. Nəhayət, Bizim köməyimiz onlara yetdi. Allahın sözlərini dəyişə biləcək heç bir kəs yoxdur! Doğrudan da, peyğəmbərlərə aid xəbərlərin bəzisi sənə gəlib çatdı”⁵⁰.

Bu xətt səbr, düşüncə və davamlı hərəkət xətti idi. Allah Rəsulu (s) bilirdi ki, ilahi risalətə ürək bağlamaq zaman istəyir, çünki xalq keçmişinə çox bağlı idi. Qaranlıq adətləri həqiqət nurunu görmələrinə mane olurdu. Bu cəhətdən Peyğəmbər nə onların əzab görmələrinə, nə də hidayət olmalarına tələsmirdi, çünki Peyğəmbər əvvəlcədən bilirdi ki, onlar əgər bu gün anlamır və gəlmirlərsə, gələcəkdə gələcəklər. Bu fəhm və hövsələ çox mühümdür!

Günəş çıxdığı zaman öz nurunu birdən-birə zahir etmir. Əksinə ahəstə-ahəstə işığını aləmə saçaraq qaranlığın ətəyini yığıb zülmətə qalib gəlir.

Müşriklər Peyğəmbərlə hiyləgərcəsinə rəftar edirdilər, çünki Peyğəmbər bütənlərin və onların kor-korana adətlərinin əleyhinə çıxırdı. Bu səbəbdən müşriklər gah Peyğəmbəri təhdid edir, gah da onu ələ almaqla meydana girməyə can atırdılar. Lakin onlar müşahidə edirdilər ki, bütün bu təhdidlərə baxmayaraq Peyğəmbər yenə də öz yoluna davam edir, dəvətin ziddinə gedən bütün ünsürlərə qarşı müqavimət göstərir. Onlar Peyğəmbəri söyür, bunun müqabilində Həzrət onları heç söymürdü, çünki Allah möminlərə əmr vermişdi ki, sizə edilən pisliklərə qarşı eyni ilə cavab verməyin. Söyüşün əks-təsiri isə təbiidir. Ən yaxşı yol isə Peyğəmbərin onları bunların müqabilində hikmət və bəsirətlə dəvət etməsi idi.

Onlar öz ürəklərini Peyğəmbərin üzünə bağlasalar da Həzrət böyük və mehriban qəlbini onların üzünə açmışdı. Müşriklər nifrət və həsəd qaynağı olsalar da, Allah Rəsulu rəhmət, tədbir və mehribanlıq mücəssiməsi idi. O, həmişə düşmənlərinin pisliklərini yaxşıqla cavablandırır. Onlar Həzrətə ölüm arzuladıqları halda Peyğəmbər onlara həyat istəyirdi.

Onların töhmətləri, qanlı baxışları, acı dilləri və düşmənçilikləri qarşısında Peyğəmbərin tərzi məhz bu idi. Bütün bunlarla yanaşı Həzrət onlarla çox gülürüz və yumşaq davranırdı ki, onların qəlbi azacıq da olsa açılsın.

Tarixi rəvayətlərdə nəql edilir ki, tanımayan bir adam Peyğəmbərin məclisinə gəlsəydi, sonsuz təvəzökarlığından, adi adamlara qaynayıb-qarıdığından Peyğəmbəri tanımadılar. Peyğəmbər hamıya hörmət edirdi. Bir kəs salam vermək üçün ona əl uzatdığına, o şəxs əlini Peyğəmbərdən çəkmədikcə Həzrət öz əlini onun əlində saxlayırdı. Yolda gedərkən yol boyu hamıya birinci özü salam verərdi.

Allah Rəsulu (s) Məkkə, yaxud Mədinə küçələrinin birindən keçdiyi zaman rastına gələn bir qadınla toqquşdu. Həzrət buyurdu: **“Nə üçün qorxdun? Mən, Məkkədə qurumuş ət yeyən qadının oğlundan başqa bir kəs deyiləm”**.

⁴⁹ “Ənam”; 33

⁵⁰ “Ənam”; 34

HİCRƏTİN MƏDƏNİ DƏYƏRLƏRİ

Sual: Rəsuli-Əkrəmin (s) Mədinəyə hicrəti, İslamın tarixi hərəkətində əsas mərhələsinin başlanğıcı idi. Siz bunu necə dəyərləndirirsiniz?

Cavab: Peyğəmbərin Mədinəyə hicrətindən indiyədək 14 əsrdən çox vaxt keçir. Buna baxmayaraq hicrət hələ də İslam tarixi hökmündədir. Müsəlmanlar bütün hadisə və dəyişiklikləri hicri tarixə əsasən qeyd edirlər, çünki hicrət hadisəsi dəvət meydanında islami hərəkət ilə hakimiyyət zəminində islami hərəkət arasında fasiləni müəyyən edir.

Allah istəmişdir ki, Peyğəmbər bir müddət Məkkədə qalıb xalqı Allaha doğru dəvət etsin. Belə ki, onlar yeni dəvət məfhumları ilə tərbiyələndirilib İslamı digər yerlərdə tərənnüm etməyi bacarsınlar. Məkkənin mövqeyindən istifadə etsinlər, çünki Məkkə mədəniyyət mərkəzi idi ki, orada mədəni ərəblər bir-biri ilə görüşür, onlardan hər biri öz ədəbi əsərlərini şeir və nəsr ilə nəql edirdilər.

Eləcə də Məkkə ilahi və ibrahimi dinlərin paytaxtı idi. Camaat ətrafdan Allahın evini ziyarət etmək və həcc qəsdinə oraya köç edirdi.

Bununla yanaşı Məkkə qüreyşlilərin ticarət və iqtisadi mərkəzi idi. Bu səbəbdən Məkkə dəvət üçün təbii bir məkan hesab edilirdi. Peyğəmbər müsəlmanlara həm İslam anlayışını təlim edir, həm də Məkkəyə daxil olan şeyxlərin, heyətlərin və ərəb rəislərinin yanına gedib onları İslama dəvət edir və onlardan kömək istəyirdi.

Qüreyşin təzyiqlərinə baxmayaraq Peyğəmbər güclü fəaliyyət göstərirdi. Belə ki, Peyğəmbərin bu cür fəaliyyətindən təhlükə hiss edən Qüreyş, Peyğəmbərin əleyhinə ruhi və əməli olaraq hərtərəfli müharibəyə başladılar. Lakin onların ittihamları, dəvət əleyhinə olan təbliğatları və Peyğəmbəri cadugər adlandırmaları heç bir nəticə vermədi. Peyğəmbər onların ağıl və vicdanlarına nüfuz etdi.

Peyğəmbər Məkkənin o çətin şəraitində planlı surətdə və müntəzəm apardığı işləri tədbirli bir şəkildə Mədinəyə köçürməklə (müvəffəqiyyətli hicrət ilə) ilahi cəmiyyət və hakimiyyət yaratdı. Bu isə İslamın dünya miqyasında genişlənməsinə səbəb oldu.

Mədinədə hökumət yaradıldıqdan sonra ətraf şəhərlərdən bir çox insanlar beyət etmək üçün Həzrətin yanına gəlib Allahın dinini qəbul edərək, Allah Rəsulunu (s) müdafiə etməyə, ona köməklik göstərməyə başladılar. Onlar mallarını, canlarını və ailələrini İslam və Peyğəmbər yolunda əsirgəmədilər.

Hər tərəfdən zərər görmüş Mədinə şəhəri artıq inkişaf etmiş, mədəniləşmiş bir cəmiyyət şəklini aldı. Peyğəmbər dəvətçiləri Quran və ehkam öyrətmək üçün ətraf şəhərlərə yolladı.

Peyğəmbər (s) yeni meydana varid olub mədəni, iqtisadi və hərbi qüdrətin mövcud olduğu yeni bir təcrübəni imtahan etmək istəyirdi.

Qüreyş hiss etdi ki, Peyğəmbərin dəyişiklik etməsi Məkkəyə həsr olunmamışdır. O istədiyi hər kəslə əlaqə saxlayır, dilədiyi hər bir şeyi yerinə yetirir. Bu səbəbdən Qüreyş “Darun-Nədvə”yə toplaşdı. Allah-Taala bu barədə bizə bəhs edərək buyurur: **“Yadına sal ki, bir zaman kafirlər səni həbs etmək və ya öldürmək, yaxud da qovmaq üçün sənə qarşı hiylə qururdular. Allah da tədbir tökdü. Allah tədbir tökənlərin ən yaxşısıdır!”**⁵¹

Fikir irəli sürənlərdən bəziləri dedilər: “Gəlin hər qəbilədən bir cavan seçək. Yatan zaman onu öldürək. Bu zaman onun qanı bütün qəbilələr arasında bölüşəcək, bununla da qatil tanınmayacaq. Beləcə də qanı zay olub arada itəcək. Bəni Həşim isə bütün Qüreyşin qarşısında dura bilməyəcək. Diyə (qan bahası) ilə razılaşmalı olacaqlar. Bununla da işlər həll olacaq”.

Allah bu hiyləni Rəsuluna bildirdi və ona başa saldı ki, səhnəni gizləncə tərksin, çünki dəvət mərhələsi Məkkədə sona çatmışdı. Artıq Məkkədə azad hərəkət etmək mümkün olmayacaqdı.

Peyğəmbərin planı bu idi ki, öz əlində tərbiyə almış və ondan sonra bütün çətinliklərə təhəmmül edib İslamın məsuliyyət yükünü üzərinə götürərək bu çətin imtahandan mətanətlə çıxma biləcək yeganə insan olan Əlini öz yatağına yatızdırın.

Hicrət bu cür başlandı və İslam Mədinə mühitində fəth qapısı oldu. Bu cəmiyyətdə İslam mərkəzinin ilk bünövrəsi ilahi hökumət və İslam şəriəti sayəsində təşəkkül tapdı.

⁵¹ “Ənfal”, 30

Hicrətin mənələrindən biri budur ki, zəif müsəlmanları qüvvətləndirdi. Onlar hicrət sayəsində zillətdən izzətə qovuşdular. Bu cəhətdən biz bu tarixi yadda saxlamalı və onların İslam vasitəsilə zəiflikdən qüdrətə, bəndəlikdən azadlığa necə yetişdiklərini düşünməliyik. Əlbəttə, biz bu qələbəni həyatımızda daim anmalı və ondan hər gün ilham almalıyıq.

BUGÜNKÜ MÖVQEYİMİZDƏ HİCRƏTDƏN DƏRSLƏR

Sual: Hörmətli Ayətullah, öz alimənə təhlillərinizin işığında hicrətin inqilabi təlim və nişanələrini təsvir edin. Biz də buna əsasən hicrət meydanında bu nəbəvi təcrübədən istifadə edək.

Cavab: Hicrət hadisəsi məzlumlarla zalımların qarşılıqlı hadisəsidir. Bu hadisə qorxu və zəiflik kimi izah edilə bilməz, çünki hicrət hədəfə doğru irəliləyən dəvətin planlaşdırılmış nəticəsi idi.

Həmçinin müsəlmanlar müşriklər və Qüreyşlə üz-üzə durma mərhələsinə varid oldular. ... Bədr, Ühüd, Xeybər, Əhzab, Hüneyn və digər döyüşlərdə müsəlmanlar Allah kəlamı və dəvətin müntəzəm hərəkəti uğrunda müşriklər qarşısında müqavimət göstərərək canlarını qurban etdilər.

Bu döyüş və müharibələr bütün düşmənlərə xəbərdarlıq süarı idi. Yəni əgər onlar məzlumlara zülm etsələr, zəif və məzlum xalq da öz növbəsində bütün imkanlardan istifadə edib inqilabi və cihadi qüvvələrini səfərbər edərək cavab verməyə hazır duracaqlar. Bununla da həm zülm və zalım kökündən məhv edilsin.

“Həqiqətən, siz Bədrdə zəif olduğunuz halda, Allah sizə yardım etdi. Şükr edən olmaq üçün Allahdan qorxun”⁵².

Quran bizə öyrədir ki, zəiflik məğlubiyyət demək deyildir. Bir insanın zəif olduğu halda daxilində bir qüvvə yaradıb öz qüdrətini və hazırlığını anladıqdan sonra hərəkətə keçərək qələbə çalması mümkündür. Bu səbəbdən qüdrətli olmaq qələbə hesab edilmədiyini kimi, zəiflik də məğlubiyyət kimi izah edilə bilməz.

Biz, müsəlmanların zəiflikdən nicat tapmaq üçün Məkkədən hicrət etməyə məcbur olduqlarını müşahidə etdik. Bununla onlar yeni qüvvə topladıqdan sonra başqa torpaqlar və insanlar haqqında düşünməli, öz inkişafı üçün qarşılıqlı çıxan yeni fürsətlərdən istifadə etməli idilər. Hicrət məzlumların həmin hərəkəti idi; dinlərində fitnəyə düşər olmaq üçün mübarizə aparar kəslərin. Hicrəti hazırlayan səbəbin mənası bu idi.

PEYĞƏMBƏR VƏ İNQİLABI ƏXLAQ

Sual: Peyğəmbərin dəvətindən bəhs edən bir çox ayələrdə Həzrətin müxtəlif meydanlarda ixlashı və sabitqədəm olmasından söhbət açılır. Həmçinin Allah Rəsulu (s) inadkarcasına və qüvvətlə döyüşdüğü müharibələrdə elə bir əxlaqa və müqavimətə malik idi ki, hər bir şeyə – həm düşməne, həm də dosta – dözməyi bacarırdı. Onun məhz bu əxlaqı dəvətin dayacağının inkişaf amillərindən oldu. Peyğəmbərin şəxsiyyətində olan bu həqiqətlərə əsasən biz o Həzrətin təcrübələrindən öz həyatımızda necə istifadə edək?

Cavab: Allah, Rəsuluna belə xitab etdi: **“Səni aləmlərə ancaq rəhmət olaraq göndərdik”⁵³.** Və Allah-Taala müsəlmanlara da belə xitab etdi: **“Sizə özünüzdən bir Peyğəmbər gəldi ki, sizin əziyyətdə düşməyiniz ona ağır gəlir, o sizi çox istəyir, möminlərə şəfqətlidir, mərhəmətlidir!”⁵⁴**

Quran Peyğəmbərin əxlaqından və xüsusiyyətlərindən ümumi və xüsusi surətdə söhbət açaraq onun mülayim və səmimi rəftarını tərif edir. Bu cəhətdən Peyğəmbər başqalarından fərqli olaraq özü üçün bir şəxsiyyətə və imtiyaza qail deyildi. Biz gərək Peyğəmbərin həyat və sirəsi barəsində əməli baxımdan Quranı hərəkətə gətirək, çünki Quran-kərim Peyğəmbərin besətini, dəvətini, səbr və müqavimətini çox gözəl və maraqlı şəkildə təsvir edir. Müşriklərin əzab-əziyyət etmələrindən tutmuş, Peyğəmbəri qovmağa və öldürmək qərarına gəldiklərinə qədər hər şeyi nəql edir.

Quran Peyğəmbərin yaşadığı cəmiyyətdən, onu dəyişməyə çalışdığından və hidayət səhnəsinə daxil olduğundan söhbət açır.

Quran həmçinin Həzrətin əshabələrinin yaxınlarının vəziyyətindən və onun kəramətli əxlaqından bəhs edir.

⁵² “Ali-İmran”; 123

⁵³ “Ənbiya”; 107

⁵⁴ “Tövbə”; 128

Biz Quran oxuduqda, sirəni mütaliə etdikdə, Həzrətin təvəllüd və dəvətinin ildönümünü keçirdikdə öz insani və tarixi yaddaşımızı yenidən inkişaf etdirir, Allah Rəsulunun (s) sirəsinə vicdan və zəhinlərimizdə yenidən oyadıriq, çünki o, özü üçün yaşamadı və yalnız öz zamanına da aid edilməməlidir. O, bütün insanlar, hətta bütün tarix üçün yaşadı.

Biz gərək Peyğəmbərlə yaşayaq. Onun Quran əxlaqı ilə qəlbimizə və canımıza həyat bəxş edək. Əgər Quran onun əzəmətli əxlaqından və kəramətli rəftarından söhbət açırsa, bunun dəqiqliyinə imanımız vardır, çünki heç kəs, Qurandan düz danışa bilməz. ...

Bu kitabda Allah Rəsulunun (s) əzəmətli əxlaqından, Qurana xas bir şəxsiyyətə malik olmasından ona görə bəhs edirik ki, onun islami əxlaqından və şəxsiyyətindən dərs almaqla ona yaxınlaşaq, bununla da ilahi əxlaqa yiyələnək.

Peyğəmbər həyatı boyu İslam və Quranın əxlaqını təcəssüm etdirməyə çalışdı. Onun əxlaqı haqqında həyat yoldaşlarının birindən (Ümmüsələmədən) soruşduqları zaman o dedi:

– Təfsilatı ilə danışım, yoxsa müxtəsər?

Dedilər:

– Qısa.

O dedi:

– Onun əxlaqı Quran idi.

Quranın bütün əmrlərini, qanunlarını, hökm və məfhumlarını mütaliə edən zaman Peyğəmbərin kamil surətini orada müşahidə edirik, çünki Peyğəmbər öz düşüncə və rəftarlarında bütün Quranı olduğu kimi nümayiş etdirirdi. Peyğəmbər Quran ayələrini təbliğ etməmişdən əvvəl özü ona əməl edirdi. Quran oxuyub əshabələrinə sədaqətdən bəhs etdikdə, özü sədaqətlə rəftar edirdi. Belə ki, ondan doğru və düzgün bir sima yer üzündə mövcud deyildi.

Ailəyə və qulluqçulara qarşı xoş davranmağı, mehriban olmağı tövsiyə edib buyurardı: **“Sizin ən yaxşınız, öz ailəsi ilə xoş rəftar edəninizdir. Mən bu barədə sizdən daha üstünəm”**.

Öz həyatında mühüm məsuliyyətləri öhdəsinə götürmək istəyən şəxslər, gərək əvvəl özlərini bu məsuliyyətə hazırlasınlar. Bu isə çox çətin və mühüm bir işdir.

Böyük elmə sahib olan bir çox insanlar ağıl qapılarını xalqın üzünə bağlayırlar. Onlar düzgün əxlaqa yiyələnəmədiklərindən qəlblərin yolları bu elmlərə tərəf bağlı qalır. Bu heç də az ziyan deyildir. Xüsusən də əxlaq, ilahi dəvətin və risalətin əsası olduğundan Peyğəmbər buyurur: **“Mən gözəl əxlaqı tamamlamaq üçün peyğəmbərliyə seçildim!”**

Şəri hökmlərdə əxlaq başlıca yer tutur. Allah istəyir ki, aqlımızı qoruyaq. Bu səbəbdən ağıl aradan aparan şeylər haram hesab edilir. Allah, əxlaq əsasında bizdən həyatı müdafiə etməyimizi, başqalarının canını və öz həyatımızı qorumağımızı istəmişdir. Həmçinin, Allah bizdən xalqa tərəf gedib gözəl əxlaqımızla onların qəlblərinə daxil olmağımızı və ağıllarına nüfuz etməyimizi istəyir. Və bu metod, yəni düzgün danışmaq və davranış əxlaqı başqalarının qəlblərinin haqqa doğru cəzb olunmasını tələb edir.

Peyğəmbərin qəlbi o qədər böyük idi ki, hamını qəbul edirdi, çünki o, insanların gözəl əxlaqla dinə daxil olmalarını istəyirdi.

Heç bir kəs, yüksək fikri və əməli bir mərhələyə çatmasına baxmayaraq, qəlbini bir insan üçün hər baxımdan pak və geniş etmədikcə onu öz dəvətinə daxil edə bilməz. Dəvət üçün yalnız kəlmələrin qüdrəti kifayət deyildir. Gərək qəlblərimizi xalqın eşq evinə çevirək. Başqalarını sevməyən kəslər heç bir zaman qəlbləri haq üçün fəth edə bilməzlər.

Quran-kərim Peyğəmbərə belə xitab edir:

“Ya Mühəmməd! Allahın mərhəməti səbəbinə sən onlarla yumşaq rəftar etdin. Əgər qaba, sərt ürəkli olsaydın, əlbəttə, onlar sənənin ətrafından dağılıb gedərdilər. Artıq sən onları əfv et, onlar üçün bağışlanmaq dilə, işdə onlarla məsləhətləş, qəti qərara gəldikdə isə Allaha təvəkkül et! Həqiqətən, Allah təvəkkül edənləri sevir!”

SON

Mütərcim: Ruhəngiz Fərzəliyeva
Təshih: Xəyyam Qurbanzadə

KİTABDA GETMİŞ BƏZİ ÇƏTİN SÖZ VƏ İSTİLAHLARIN İZAHİ

Ad qövmü – Həzrət Nuhun nəvələrindən “Ad”ın nəslindən gələn və buna görə də “Ad qövmü” deyə tanınan bir xalqdır. Bu qövm də əvvəlki qövmlər kimi bütələrə ibadət etməyə başladı. Yəmən tərəfdə Hadramut şəhərinin şimalında məskunlaşmışdılar. Məskunlaşdıqları yerlərə “Əhqaf” adı verilmişdi. Əhqaf qum təpələri deməkdir.

Yüksək təpələrdə binalar tikir, yüksək bina tikmə yarışı keçirirdilər. Cüssəli, güclü və qüvvətli, son dərəcə sərt və qaba təbiətli insanlar idilər. Güclü və qüvvətli olmağın verdiyi bir çılğınlıq və düşüncəsizliklə “Kim bizdən daha güclü ola bilər?” – deyəcək bir ərköyünlüyün əsiri olmuşdular. Gedib-gələnlə söz atır, məsxərəyə qoyur, müqavimət göstərmək istəyini cəzalandırma yolunu tuturdular. Allah qorxusu və insanlıq duyğusu adında heç bir şeyləri qalmamışdı.

Allah-Taala onlara bir-birinin ardınca peyğəmbərlər göndərdi. Lakin Ad qövmü həmişə onlara qarşı mənfi münasibət göstərdi. Onlara göndərilən son peyğəmbər Həzrət Hud idi. Bu xalq da məhv olmuş xalqlar sırasına daxildir.

besət – peyğəmbərliyə seçilmə

ehkam – dini hökmlər

əmrün bil-məruf – insanlara ağıl və şəriətdə vacib hesab olunan işləri əmr etmək

inayət – qayğı, kömək, yaxşılıq

izzət – qiymət, şərəf, qüdrət, qüvvə və s.

kəramət – əzizləmə, hörmət

Qadisiyyə – İrakda Nəcəf şəhərinin qərbində yerləşən bir mövqe

nəhyun ənil-münkər – insanları ağıl və şəriətdə haram hesab olunan işlərdən çəkəndirmək

nübuvvət – peyğəmbərlik

risalət – elçilik, peyğəmbərlik, missiya

səməvi – səməyə məxsus, göyə məxsus

vilayət – Peyğəmbərimizin hakimiyyət sürməsi